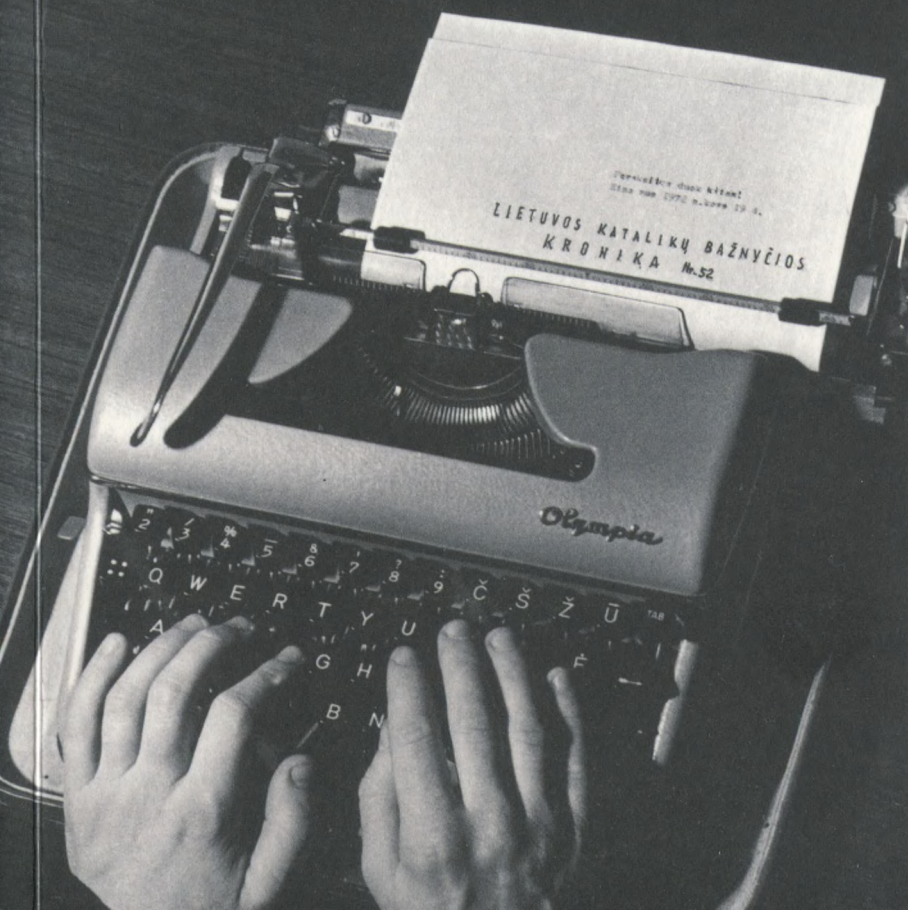

Tiesa išlaisvina

ARKIVYSKUPO SIGITO TAMKEVIČIAUS PRISIMINIMAI
APIE DVIDEŠIMT „LKB KRONIKOS“ METŲ

Tiesa išlaisvina

ARKIVYSKUPO SIGITO TAMKEVIČIAUS PRISIMINIMAI
APIE DVIDEŠIMT „LKB KRONIKOS" METŲ

UDK 282(474.5)(093.3)

Ta76

Turinys

Vietoj įžangos — 7

Ką galime padaryti dėl savo laisvės? — 11

Kad mūsų vargai būtų išgirsti pasaulyje — 23

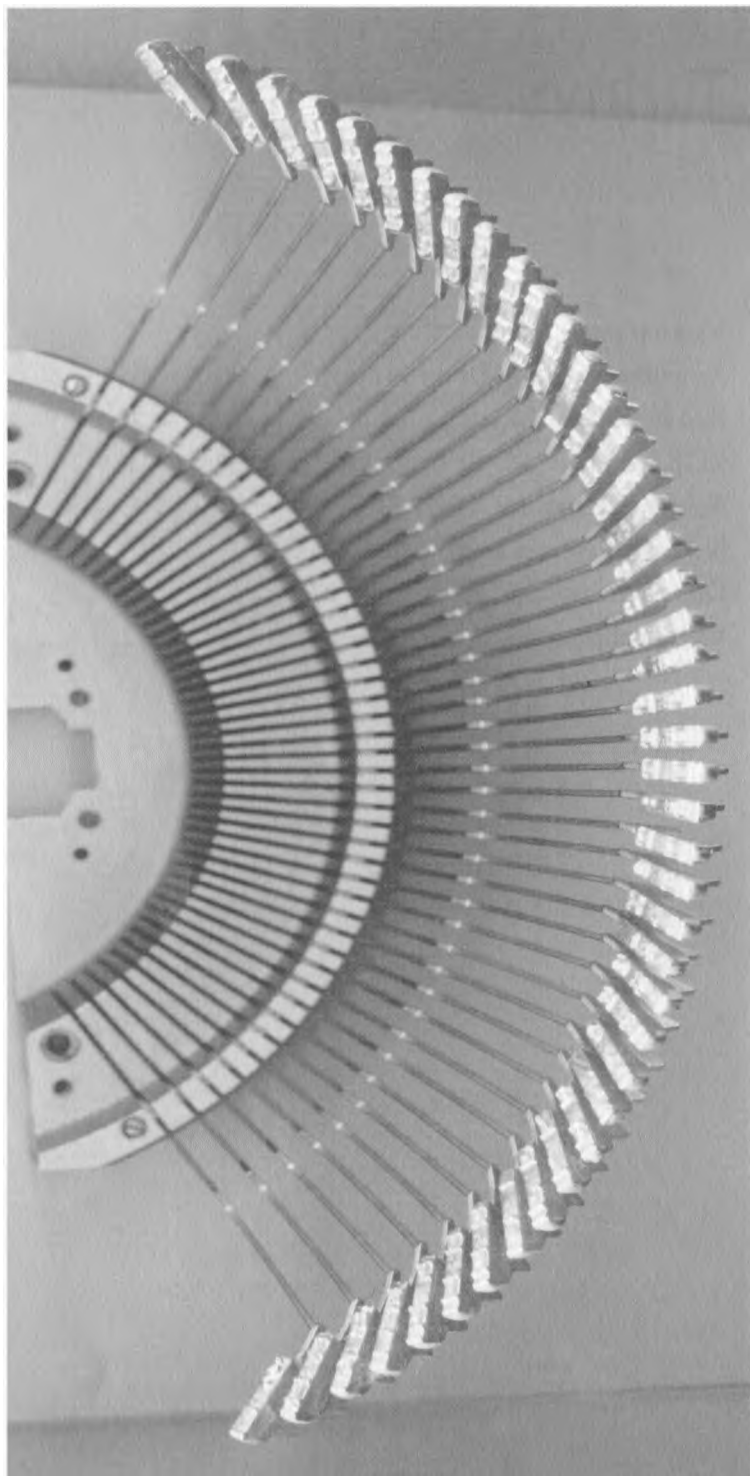
KGB „triumfas“. Ar ne per anksti? — 37

Aukų neišvengsime — 51

Nelaisvės kryžiaus keliu — 65

Dievas visa pakeitė į gera — 87

Vietoj pabaigos — 95

Vietoj įžangos

1980 metais Kauno KGB kapitonas A. Kazlauskas parašė pažymą apie Lietuvos pogrindžio leidinius. Joje, tarp kita ko, rašoma:

„Visuomenės interesams didelę žalą daro periodiškai leidžiami nelegalūs antitarybiniai leidiniai: *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*, *Aušra*, *Rūpintojėlis*, *Tiesos kelias* ir kt. 1972 m. kovo mėn. pasirodė nelegalus antisovietinis klerikalinis leidinys *Lietuvos katalikų bažnyčios kronika*, kuri iki šiol periodiškai leidžiama, nors už jos leidimą nemaža žmonių jau patraukta baudžiamojon atsakomybėn, nors buvo panaudotos profilaktinio poveikio priemonės ir paimta daug dauginimo priemonių.

Lietuvos katalikų bažnyčios kronika yra leidžiama, tiesiogiai vadovaujant nuo pareigų nušalintiems vyskupams Steponavičiui ir Sladkevičiui, redaguojant „Tomovui“, „Akiplėšai“ ir „Nepataisomajam“, betarpiškai dalyvaujant vienuolėms ir religiniams fanatikams. Vieni iš jų surenka medžiagą ir perduoda redagavimui, kiti ją kaupia ir redaguoja, tretį specialiai pasirinktuose butuose spausdina, ketvirtį - montuoja ir aptarnauja dauginimo techniką, penktį - yra leidžiamos literatūros įrišėjai ir kurjeriai, šeštį - platintojai.“

Pažyma užbaigiama nurodymu, ką reikia daryti, kad būtų sustabdytas nelegalios literatūros leidimas: aktyviau

vykdyti įtariamų asmenų sekimą, verbuoti sekimui naujų žmonių, išaiškinti, kokiais kanalais leidiniai perduodami į užsienį, ir užkirsti redaktorių, kurjerių, mašininkų bei platintojų nusikalstamą veiklą.

Milžiniškos KGB pastangos buvo nukreiptos prieš eilinius Lietuvos kunigus, seseles vienuoles ir pasauliečius, kurie, jausdami atsakomybę už Bažnyčios ir Lietuvos ateitį, ėmėsi kartais jų jėgas pranokstančio darbo. Įvyko beveik stebuklas - pagrindžio spauda ne tik nebuvo sunaikinta, bet spausdinta raide ir radijo bangomis sklido po visą pasaulį.

Mano prisiminimuose yra tik maža dalelė mūsų Tautos ir Bažnyčios istorijos nuo 1968 iki 1988 metų. Būtų gera, jei šiuos prisiminimus papildytų kitų kunigų, seserų vienuolių ir pasauliečių parašyti prisiminimai, ką jie anuomet matė ir kaip atsiliepė į melo ir prievartos sistemos iššūkius.

Būčiau labai laimingas, jei mūsų dienų kunigai, Dievui gyvenimą pašventusieji vienuoliai ir vienuolės bei pasauliečiai dar uoliau atsilieptų į nūdienos iššūkius, kurie yra nauji ir ne mažiau sudėtingi už anuometinius. Tik melas ir prievarta visuomet lieka panašūs.

Su vaikais po Pirmosios komunijos Simne

Ką galime padaryti dėl savo laisvės?

VERBAVIMAS

1955 m. pradėjau mokytis Kauno kunigų seminarijoje. Tada buvo dar tik Chruščiovo valdymo pradžia ir dėl to man pasisekė: niekas net nebandė manęs verbuoti KGB (*Komitet gosudarstvenoj bezopasnosti* - Valstybės saugumo komitetas) kolaborantu ir klierikai apie tai net nekalbėjo. Trečiaisiais metais buvau paimtas į sovietinę armiją. Kauno karinio komisariato viršininkas pasakė: „Paimsime į kariuomenę, tenai susirasite merginą ir sugrįžus nereikės seminarijos.“ Ramiai atsakiau: „Pažiūrėsime.“ Vis dėlto sugrįžus seminarijos reikėjo, tik, gaila, radau ją labai pasikeitusią. Mane stebino kai kurių klierikų elgesys. Jie net išdrįsdavo privačiai kalbėti, jog nereikia melstis. Vėliau sužinojau, jog KGB pareigūnai ne tik verbavo klierikus dirbti informatoriais, bet ir specialiai siuntė į Kunigų seminariją savo agentus vykdyti destruktivios veiklos. Netrukus pats įsitikinau, jog kalbos apie verbavimą ne iš piršto laužtos. 1961 m. vasarą buvau iškviestas į Lazdijų rajono Pasų poskyrį, o iš čia nuvestas į KGB būstinę, kur saugumietis Jonas primygtinai įkalbinėjo „draugauti“. Kelias valandas jis bandė mane įtikinti, kokia

naudinga būsianti ši „draugystė“. Aš vis tvirtinau, jog iš manęs nebus naudos, nes nemoku meluoti ir apie šią „draugystę“ turėsiu papasakoti klebonui ir namiškiams. Pasirodė, pataikiau į taikinį: tokie plepiai jiems nebuvo reikalingi - naudos jokios, tik bėdos pridarytų. Šis pokalbis akivaizdžiai parodė, kas sujaukė Kunigų seminarijos dvasią.

RELIGIJŲ REIKALŲ TARYBA

Nors kruvinasis stalinizmo laikotarpis traukėsi į praeitį, virš Tėvynės ir Bažnyčios kaupėsi vis tirštesni priespaudos debesys. Neklystanti kompartija planavo mums „šviesią ateitį“, kuriai trukdė Dievą, Bažnyčią ir Lietuvą mylintys žmonės. Katalikų Bažnyčios reikalus tiesiogiai tvarkė Religijų reikalų taryba (RRT), uoliai vykdžiusi kompartijos programą - bet kokiomis priemonėmis slopinti religinę veiklą. Iš tikrųjų RRT buvo KGB filialas, nes joje arba pirmininku, arba referentais dirbo etatiniai saugumiečiai. Kiek daug pasako Petro Raslano - vieno iš Rainių žudynių organizatoriaus - buvimas šioje taryboje! Buvo suvaržyta ne tik Kunigų seminarijos veikla; pačius kunigus spygliuota įstatymų ir instrukcijų tvora buvo bandoma uždaryti klebonijose ir taip leisti jiems tik vegetuoti. Neklusniesiems grėsė bausmės - nuo uždraudimo eiti kunigo pareigas ligi kalėjimo kameros. Tikintiesiems trūko būtiniausių priemonių: katekizmų, maldaknygių, net rožinių. Tokiomis sąlygomis reikėjo apsispęsti, ko klausyti - Dievo ar žmonių.

1968 METAI

1968-ieji mano gyvenime buvo labai reikšmingi. Jau buvau spėjęs susipažinti su sovietinės valdžios ir KGB

pareigūnų perspėjimais dėl vaikų religinio mokymo ir savo „antitarybinių“ pamokslų, bet į juos nekreipiau daug dėmesio. Tarnavau, kaip liepė sąžinė, ir tai buvo svarbiau už visus pareigūnų pabarimus ir pamokymus, kaip turiu atlikti kunigo pareigas. Anuomet Religijų reikalų tarybos įgaliotinis Justinas Rugienis (KGB etatinis pareigūnas) buvo prisigalvojęs sunkiai protu suvokiamų draudimų: negalima, laidojant žmogų, nešti jo į bažnyčią; negalima skambinti varpais, procesijoje nešti kryžiaus; negalima kunigui, lydint mirusįjį į kapines, eiti procesijoje - reikia sėdėti automobilyje ir t. t.

Uolūs minėtosios tarybos pareigūnai per rajonų vykdomuosius komitetus ir jiems patiems žinomais būdais kaupė apie mane medžiagą. Vieną dieną išsikvietęs įgaliotinis J. Rugienis išbarė, kad nemoku atlikti kunigo pareigų, ir uždraudė sakyti pamokslus. Per visą gavėnią aukojau Mišias, lankiau ligonius, klausiau išpažinčių, bet pamokslų nesakiau, o po Velykų gavau paskyrimą į Vilkaviškį vikaro pareigoms.

PASITARIMAI

Vilkaviškyje dirbo uolus dekanas kun. Konstantinas Ambrasas. Jis mylėjo Bažnyčią ir sielėjosi dėl esamų sunkumų, todėl šiomis temomis dažnai kalbėdavomės. Atvykdavo uolių kunigų - tai Jonas Maksvytis, Lionginas Kunevičius, Juozas Zdebskis ir kiti. Su jais dalijomės informacija ir diskutavome Bažnyčiai aktualiais klausimais. Tais metais sekėme tautinio atgimimo įvykius Čekoslovakijoje ir pirmuosius Maskvos disidentų žingsnius. Tai skatino mąstyti, ką mes patys galėtume padaryti dėl savo laisvės.

UKRAINOS VARGAI

1968 metais buvau liudininkas, kaip skaudžiai engta Bažnyčia Ukrainoje. Berdičeve darbavosi mano kurso draugas kun. Nikodemas Jaura, kurį KGB intensyviai bandė užverbuoti kolaborantu, o kai nepasisekė, įsakė iš Ukrainos išsinešdinti. Ta proga nuvažiavau jo aplankyti. Sekmadienį, kai kunigas Nikodemas atsisveikino su parapija, visa bažnyčia taip garsiai raudėjo, jog, atrodė, prisiartino pasaulio pabaiga. Ašaros nebuvo dirbtinės: žmonės žinojo, kad išvykus jų mylimam dvasininkui nuo dabar kunigą bus galima surasti tik už dviejų šimtų kilometrų. Niekada gyvenime nemačiau taip verkiančių moterų ir vyrų; klūpojau prie pilioriaus ir taip pat negalėjau sulaikyti ašarų. Šis mano apsilankymas Berdičeve sovietinio saugumo buvo įvertintas kaip žmonių aistrų kurstymas, nors su parapijiečiais beveik nebuvau kalbėjęsis.

ANT DRŪKŠIŲ EŽERO KRANTO

1968-ieji man buvo labai svarbūs ir kitais atžvilgiais. Vasarą pradėjau novicijatą Jėzaus draugijoje ir rugpjūčio 16 d. Tilžės parapijoje - ilgąsias rekolekcijas. Tai buvo didelės Dievo malonės metas. Rekolekcijas labai rūpestingai vedęs tėvas Romualdas Blažys SJ kasdien pateikdavo keturių mąstymų medžiagą. Sekmadieniai būdavo laisvi, tad važiuodavau į Zarasus, kad niekam savo buvimu nesukelčiau įtarimo. Po sumos grįždavau į Tilžę ir toliau tęsdavau rekolekcijas. Vieną dieną stebėjau ilgą vorą lėktuvų, skridusių Vakarų kryptimi. Sekmadienį Zarasuose perskaičiau žinią, kad į Prahą buvo įvesti sovietiniai daliniai. Virtinė lėktuvų skraidino desantininkus, kad jie kraujyje

paskandintų Prahos pavasarį. To meto įvykiai tarsi varpas kvietė į laisvę.

KUNIGŲ SEMINARIJOS BĖDOS

Diskutuoju su kunigais, kilo sumanymas pajudinti stojančiųjų į seminariją limitą klausimą, nes per metus sovietinė valdžia leisdavo įstoti tik penkiems kandidatams. Susitariau su keliais Telšių vyskupijos kunigais kreiptis į sovietinę valdžią. Parašyti trumpą raštą nebuvo sunku, kur kas sunkiau buvo surasti norinčiųjų pasirašyti. Todėl saliamoniškai nusprendėme po šiuo prašymu surinkti kuo daugiau kunigų parašų - visų juk nepasodins! Per adventą dvi savaites važiauvau per Vilkaviškio vyskupijos parapijas ir surinkau per 60 parašų. Kai kurie atsisakė, motyvuodami, kad iš to nebus jokios naudos, o bėdų - per akis. Su kun. Juozu Zdebskiu apvažiavome visas kurijas ir vyskopus bei vyskupijų valdytojus supažindinome su šiuo dokumentu, bet paties dokumento nepalikome, kad nereikėtų jo atiduoti valdžios pareigūnams.

DU MELIORATORIAI

Trumpas ir aiškus prašymas valdžios institucijose sukėlė sprogsios bombos įspūdį. Atvykę iš Vilniaus saugumiečiai tardė mane ir dekaną kun. K. Ambrasą. Per tardymą tapo aišku, jog kažkuris iš kunigų buvo pranešęs saugumui, kad aš rinkau parašus. Kadangi atsisakiau ką nors paaiškinti, po kelių dienų turėjau vykti į tardymą KGB būstinėje Vilniuje. Man ir kun. J. Zdebskiui buvo uždrausta atlikti kunigo pareigas ir įsakyta įsidarbinti kitur, kitaip būsime traktuojami kaip veltėdžiai ir baudžiami. Kun. Lionginas Kunevičius

atsisakė sugrąžinti registracijos pažymėjimą, todėl buvo pašauktas į mokymus Pabradės kariniame dalinyje. Ačiū Dievui, šios represijos nepasiekė savo tikslo ir kunigus pažadino toliau priešintis esamiems suvaržymams.

DIEVO MALONĖS METAI

1969 m. sausio mėn. Vilkaviškio vykdomojo komiteto pavaduotojas S. Rogovas mane įdarbino metalo gamykloje. Buvo sunku suderinti aštuonių valandų darbą su novicijato pareigomis, todėl po Velykų perėjau dirbti į Prienų melioraciją, kur jau buvo įsidarbinęs kun. J. Zdebskis. Į darbą priėmė ir globojo darbų vykdytojas inž. Jurgis Brilius, kuris kartais padėdavo ištrūkti iš melioracijos ir dirbti bažnytinį darbą - vesti jaunimui konferencijas, seserims rekolekcijas ir kt.

Kartais būdavo ir linksmų akimirkų. Su kun. Juozu klodavome molinius vamzdelius. Kartą jų atvežęs vienas senukas man negirdint perspėjo kun. Juozą: „Girdėjau, kad tavo draugas yra kunigas. Žiūrėk, prie jo nesikeik!“ Kun. J. Zdebskis, kaip jam buvo įprasta, rimtu veidu pažadėjo nesikeikti. Iš tikrųjų iš jo lūpų niekada negirdėjau ne tik keiksmo, bet net mažiausio nepagarbaus žodžio.

Kol buvo uždrausta oficialiai atlikti kunigo pareigas, padaugėjo pažinčių ir atsirado pagrindinio darbo patirties. Tai buvo Dievo malonės metai, davę tai, ko nebuvo davusi seminarija. Tapo aišku, kad turimas sovietinis registracijos pažymėjimas, suteikdavęs teisę atlikti kunigo pareigas, nėra išganymas, o būti naudingam Bažnyčiai galima ir be jo. Labai nudžiugino tremtinys vyskupas Vincentas Sladkevičius. Sveikindamas šv. Velykų proga, jis pabrėžė, kad „svarbu turėti ne valdžios, bet Dievo registracijos pažymėjimą“.

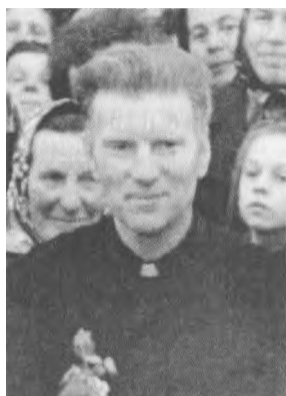
VĖL VIKARAS

Baigiantis 1969 metams buvau paskirtas vikaru Simno parapijoje. Turėjau gerą kleboną kun. Juozą Matulevičių ir ganėtinais daug laiko. Kunigų būreliuose diskutavome dėl pagrindžio spaudos būtinumo. Labai reikėjo leidinio, kuris žadintų tautinį ir ypač religinį sąmoningumą, atspindėtų katalikų gyvenimo sunkumus ir bėdas. Leidinio reikalingumo mintį palaikė dauguma uolių kunigų, ypač kun. Juozas Zdebskis ir kun. Alfonsas Svarinskas.

„AKIPLĖŠA“

KGB pareigūnai kun. Juozui Zdebskiui buvo davę „Akiplėšos“ pravardę.

Tikriausiai dėl to, kad jis galėjo priimti nestandartinius sprendimus, pavyzdžiui, sąmoningai eiti į lagerį už vaikų katechizaciją. Kartą buvau liudininikas, kai per Viktoro Petkaus teismą kun. Juozas pabandė patekti į Aukščiausiojo teismo salę. Prie durų budėjęs KGB pareigūnas paklausė: „Dėl ko jūs čia atvykote?“ Kunigas Juozas ramiai paaiškino: „Atvažiavau pasirinkti *Kronikai* medžiagos.“

Kun. Juozas Zdebskis

Pirmą kartą sutikau kun. Juozą Alytaus Šv. Angelų Sargų parapijos klebonijoje, kai jis buvo tik ką sugrįžęs iš Pravieniškių lagerio. Tuomet nenujaučiau, kad tarp mūsų užsimegs gili kunigiška draugystė. Iš jo sakomų pamokslų ir asmeninių pokalbių tuojau galėjai pastebėti, kad tai kunigas, kuris „iriasi į gilumą“. Jis buvo maldos ir aukos vyras. Ir šiandien dėkoju Dievui, kad jį sutikau savo

kunigiškos tarnystės pavasarį, kai visus atidžiai stebėjau ir iš visų mokiausi.

Per ilgus *Kronikos* leidimo metus dažnai su kun. Juozu susitikdavome ir kalbėdavomės pačiomis aktualiausiomis temomis. Jis dažnai atveždavo *Kronikai* reikalingos informacijos, nes jo ryšiai Lietuvoje buvo labai platūs: turėjo daug pažįstamų vienuolinėse kongregacijose, tarp jaunimo ir kitur. Su inžinieriumi Vytautu Vaičiūnu (vėliau tapusiu kunigu) rūpinosi religinės ir kitos pagrindžio literatūros dauginimu.

Kartą mes, Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto nariai, padarėme kun. Juozui daug skausmo. Kai kun. J. Zdebskis KGB žmonių specialia priemone buvo apdegintas, mes, susirinkę Valkininkų klebonijoje, aptarėme aktualijas, nutarėme į komitetą pakviesti naujų narių, o kun. Juozą palikti nuošaliai nuo matomos komiteto veiklos. Mes tikrai nesuabejojome kun. Juozo morale ir tuo, kad nudeginimas buvo KGB darbas, tik mums visiems atrodė būsią geriau, jei jis kurį laiką mažiau užklius KGB pareigūnams. Gaila, kad nė vienam iš mūsų neatėjo mintis, kad dėl tokio mūsų sprendimo kun. Juozas gali pasijusti atstumtas ir pažemintas. Taip ir atsitiko. Komiteto nariams jis nepriekaištavo, tik tyliai kentėjo. Jam buvo įprasta tyliai iškęsti pažeminimus, kaip jis sakydavo, už savo ir kitų nuodėmes.

„NEPATAISOMASIS“

Kun. Alfonsas Svarinskas tarp veiklių kunigų užėmė išskirtinę vietą. Visi jį gerbėme ne vien už sudėtą auką Tėvynei ir Bažnyčiai (jau buvo du kartus kalėjęs sovietiniuose

lageriuose), bet ir už jo drąsą bei sumanumą. Pirmą kartą jį sutikau 1963 metais Vilniaus trečiojoje ligoninėje, kur kelias savaites gydžiausi. Ką tik iš lagerio sugrįžęs kun. Alfonsas atnešdavo Švč. Sakramentą. Vėliau, kai jis buvo paskirtas į Miroslavą vikaro pareigoms, tarp mūsų užsimezgė artima draugystė.

Nedaug sutikau kunigų, kurie būtų taip degę uolumu dėl Bažnyčios ir Lietuvos reikalų. Jis visada būdavo

Kun. Alfonsas Svarinskas

kupinas gerų idėjų ir optimizmo. Sergėdamas kun. Alfonsą nuo lagerio, neįtraukiau jo tiesiogiai į *Kronikos* darbą, bet jis buvo vienas iš nedaugelio pasauliečių kunigų, su kuriuo aptardavau pačius svarbiausius dalykus. Sumanumo ir drąsos jis turėjo su kaupu. Religijų reikalų tarybos įgaliojimas J. Rugienis norėjo padaryti, kad kun. Alfonsui būtų blogiau, todėl neleido jam dirbti Kauno arkivyskupijoje, bet drauge padarė gerą paslaugą mums, vilkaviškiėiams. Mes mokėmės iš kun. Alfonso, kaip jis sakydavo, „nesėdėti po šluota“.

KUNIGŲ TEISMAI

1970 m. rugsėjo 9 d. už vaikų katechizaciją buvo nu-teistas kun. Antanas Šeškevičius. Kitąmet vienas po kito už tą patį „nusikaltimą“ buvo nubausti dar du kunigai - Juozas Zdebskis ir Prosperas Bubnys MIC. Kunigai buvo pradėję visiškai nepaisyti draudimo viešai katechizuoti vaikus, ir budri partijos akis tokiam elgesyje įžiūrėjo pavojų komunizmo statybai. Represijos buvo sovietinės valdžios

atsakas į Lietuvos kunigų pastangas atsikovoti bent šiek tiek religinės laisvės.

„17 000 TIKINČIŲJŲ MEMORANDUMAS“

Kunigų teismai už katechizaciją paskatino parengti platesnį dokumentą, skirtą kompartijos generaliniam sekretoriui Leonidui Brežnevui. Į dokumentą įdėjau ryškesnius Bažnyčios persekiojimo faktus: vyskupų Julijono Steponavičiaus ir Vincento Sladkevičiaus tremtį, kunigų J. Zdebskio ir P. Bubnio įkalinimą, Kunigų seminarijos veiklos varžymą ir kitus tikinčiųjų persekiojimo faktus.

Buvo paruoštas šūsnis rašomąja mašinėle atspausdintų lapų, ir drąsūs katalikai visoje Lietuvoje pradėjo rinkti parašus. Žmonės noriai pasirašinėjo po pareiškimo tekstu. KGB pareigūnai, gavę informaciją apie parašų rinkimą, pradėjo gaudyti rinkėjus, bet jų pastangos neatnešė vaisių - per porą mėnesių buvo surinkta per 17 000 parašų. Svarstėme, ką toliau daryti su šiuo unikaliu dokumentu. Tariausi su Petru Plumpa, kuris pasiūlė mintį, jog neverta tiesiogiai siųsti parašų į Maskvą, nes jie tikrai atsidurs KGB rankose ir nebus jokios naudos. Geriau pasiųsti memorandumą per Jungtinių Tautų generalinį sekretorių Kurtą Valdhaimą. P. Plumpa parašė lydraštį ir pats nuvežė memorandumą į Maskvą. Tuo metu jau buvome užmezgę ryšį su Maskvos disidentais ir konkrečiai - su Sergejumi Kovaliovu. 1972 m. per Velykas *Amerikos balsas* pranešė, kad Vakaruose gautas „17 000 tikinčiųjų memorandumas“. Tų metų Velykos buvo dvigubai džiugios - pasaulis jau žinojo apie mūsų vargus!

Perskaitytės duok kitiems!

Sina muo 1972 m. kovo 19 d.

Rusų skiriamas Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto nariui km. Alfonsui SVARINSKUI, trečią kartą einančiam Gulago keliais už tėvynę ir Bažnyčią.

L K B K R O N I K A Nr. 56

Šiame numeryje:

Moskvos spaudimas didėja.
Kardinolo problema.
Km. Alfonsas SVARINSKIS suėmimas.
Petras PAULAITIS laisvėje.
Mirė prel. L. PRATKEVIČIUS.
Kratos ir tardymai.
Jono SADŪNO persekiojimas.
Žinios iš vyskupijų.
Sovietinėje mokykloje.
Bažnyčia sovietinėse respublikose.
Nauji leidiniai.

1983 m. vasario 14 d.

L i e t u v a . . . . . 1983 m.

Kad mūsų vargai būtų išgirsti pasaulyje

KRONIKOS GIMTADIENIS

Mintis leisti pagrindžio leidinį pamažu brendo. P. Plum-pa iš mano surinktos medžiagos suredagavo pirmąjį numerį, kuriam parinkome *Vivos voco* - „Gyvuosius šaukiu“ - pavadinimą. Mums visiems buvo svarbu, kad pagrindžio leidinį palaimintų kuris nors iš tremtinių vyskupų, todėl nuvykau pas buvusį savo prefektą Kauno kunigų seminarijoje, tuo metu tremtinį vyskupą V. Sladkevičių ir jam parodyčiau parengtą medžiagą. Ant jo stalo gulėjo lenkiškas laikraštis *Kronika*. Vyskupas pervertė medžiagą, pamąstė, pagyrė sumanymą leisti kad ir kuklų leidinį ir pasiūlė *Kronikos* pavadinimą. Vyskupas samprotavo: „Ar ne geriau būtų, jei leidinyje būtų aprašomas Bažnyčios gyvenimo įvykis ir pridėtas trumpas komentaras?“ Gera idėja liko tik pritarti ir taip vyskupas, vėliau kardinolas V. Sladkevičius, tapo *Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos* krikštatėviu. *Kronikos* pavadinimas ypač patiko, nes tuo metu Maskvoje buvo leidžiama *Dabarties įvykių kronika*, kurią reguliariai gaudavome ir skaitėme. Gavęs palaiminimą su paruoštu leidiniu dar nuvykau pas kun. Joną Danylą SJ, nes tokiam žingsniui

Vysk. Vincentas Sladkevičius, „Kronikos“
krikštatėvis

turėjau gauti savo tiesioginio vyresniojo, tuo metu ėjusio Lietuvos jėzuitų provincijolo pareigas, leidimą. Provincijolas suabejojo, ar pavyks surinkti leidiniui medžiagos, bet sumanymui pritarė. Paaiškinau: jei truks medžiagos, galėsime rečiau leisti arba leidinys bus plonesnis.

GARSTYČIOS GRŪDELIS

Parengtą numerį dar kartą perredagavo ir savo ranka

perrašė P. Plumpa. Liko kelis kartus perrašyti rašomąją mašinėle ir paskleisti tarp patikimų draugų. Pusę numerio perrašė Šventosios Šeimos kongregacijos ses. Genovaitė Navickaitė, o likusią dalį užbaigiau aš pats ir subrošiūraves išdalijau pažįstamiems. Taip 1972 m. kovo mėnesio pirmojoje pusėje Simno klebonijos mažame kambarėlyje šviesą išvydo *LKB kronikos* pirmasis numeris. Pravieniškių lageryje kalinčio kun. J. Zdebskio atminimui parašiau jo dangiškojo globėjo Šv. Juozapo šventės datą - kovo 19-ąją. P. Plumpa pažadėjo kiekvieną *Kronikos* numerį padauginti po 100 egzempliorių. Šiam darbui jis turėjo patirties, nes Kaune, Kalniečių gatvėje, vieno namo palėpėje įsirengtu dauginimo aparatu „Era“ jau buvo išleidęs ne vieną religinio turinio knygą. Apie *Kronikos* pradžią težinojo tik keli asmenys, Simne — nė vienas. *Kronika* buvo labai panaši

į mažytį garstyčios grūdelį. Ar jis augs ir atneš laukiamų vaisių, anuomet niekas negalėjo net nujausti. Reikėjo pasitikėti Viešpačiu ir eiti į priekį.

INFORMACIJOS RINKIMAS

Pradėjęs leisti *Kroniką*, nesvarsčiau, koku periodišku jį eis, - kai susirinks pakankamai straipsnių ir žinių, tada numeris ir pasirodys. Iš tikrųjų surinkti medžiagą pasirodė gana sunku. Negi paskelbsi *Tiesoje*, kad pogrindžio leidiniui reikia sovietinės valdžios daromų nusikaltimų aprašymų? Arba kad medžiagą reikia siųsti Simno vikarui? Laimei, turėjau didelį būrį kunigų, seselių vienuolių ir pasauliečių, kuriais galėjau pasitikėti. Jų sąžiningumas ir noras padėti buvo garantuotas, nes jie visi mylėjo Bažnyčią ir Lietuvą. Ne visi žmonės lengvai pasakodavo ar parašydavo apie savo patirtus vargus, ypač kai numanydavo, jog pasakojimas pateks į *Kroniką*. Prisimenu ne vieną atvejį, kai net geri ir nukentėję nuo valdžios žmonės buvo linkę likti nežinomi: daug kam nesinorėjo atkreipti KGB dėmesio, galbūt - net būti tardomiems. Tačiau buvo kunigų ir pasauliečių, kurie medžiagą atiduodavo labai drąsiai. Vienas iš tokių buvo kun. Bronius Laurinavičius. Iš pradžių ne visi suprato, kodėl reikia registruoti ir viešinti persekiojimo faktus. „Ir taip visi žino, ką daro sovietinė valdžia!“ - taip kai kurie teisindavo savo nenorą aprašyti vieną ar kitą įvykį. Ypač norėjosi surinkti kuo daugiau drąsaus pasipriešinimo faktų, kad iš jų žmonės galėtų pasimokyti, kaip reikia atsiliepti į prievartos iššūkius. Tokie aprašymai *Kronikoje* daug pasitarnavo nugalint ilgus metus viešpatavusią baimę. Nors ir pamažu, bet medžiaga *Kronikai* į Simną plaukė.

Simno bažnyčia

MEDŽIAGOS SLĖPIMAS

Dalis gaunamų rašinių būdavo perrašyti rašomąja mašinėle. Atsargesni atsiųsdavo ketvirtąjį ar penktąjį egzempliorių, kad kratos atveju sunkiau būtų nustatyti rašomąją mašinėlę, tačiau dauguma informacijos būdavo parašyta ranka. Grėس rimtas pavojus, kad per kratą paėmę rankraščius KGB pareigūnai nesunkiai išsiaiškins jų autorystę. Todėl vienas iš didžiausių rūpesčių buvo gerai paslėpti rankraščius ir kuo greičiau perrašyti juos rašomąja mašinėle. Dairiausi po savo vienintelį kambarėlį, kuris tarnavo kaip darbo kambarys ir miegamasis, bet negi pavojingą medžiagą paslėpsi po lova. Geriesiems klebonijos gyventojams - klebonui ir šeimininkei nedrįsau pasakoti savo rūpesčių, nes nenorėjau užkrauti jiems naštos. Nešioti ir slėpti *Kronikos* archyvą pas kitus žmones buvo nepatogu ir rizikinga, todėl iš pradžių šios minties atsisakiau. Rūpesčio genamas ėjau į bažnyčią, landžiojau po palėpes ir ieškojau, ieškojau. Slėptuvė turėjo būti ir saugi, ir lengvai prieinama.

PO ALTORIAUS LAIPTU

Kelerius metus angelai sargai daugelį rankraščių saugojo Simno bažnyčioje. Gavęs medžiagą kišdavau ją, kaip man atrodydavo, į pačią saugiausią vietą. Po kurio laiko pastebėdavau, kad slėptuvė nebe saugi, tada ieškodavau naujos vietos, kad rankraščių nesugraužtų pelės ir nesurastų pikti žmonės.

Simno bažnyčioje prie kiekvieno pilioriaus buvo altorius. Kartą toptelėjo mintis, kad gal būtų saugu pavojingą medžiagą paslėpti po altoriaus laiptu. Vieta iš bažnyčios gerai matoma, todėl ieškotojams, ko gero, net mintis neateitų, jog čia pat guli jų ieškoma medžiaga. Erdvę po laiptu buvo galima pasiekti per altoriaus portatilio ertmę. Per ją nuleisdavau rankraščius iki grindų ir pastumdavau po laiptu tiek, kad net pasišvietus prožektoriumi nieko nesimatytų. Likau patenkintas. Slėptuvė atrodė saugi, tik turėjo mažą trūkumą - medžiagą buvo galima paimti tik naktį. Jaunam ir smalsiam zakristijonui, būsimam kunigui Kęstučiui Briliui paaiškinau, kad kunigui prieš miegą tinka aplankyti Švenčiausiąjį Sakramentą. Atsakymas nebuvo melas, nes Eucharistiją tikrai branginau.

RAŠOMOJI MAŠINĖLĖ

Ant stalo stovinti rašomoji mašinėlė buvo tarsi uždelsto veikimo bomba. Kiekvienu metu ją galėjo paimti ir patikrinti. Kur ją paslėpti, kad per du-tris mėnesius, kol bus renkama medžiaga, nekeltų grėsmės? Juk rašomosios mašinėlės į kokį nors plyšį neįkiši. Atėjo mintis rašomajai mašinėlei gauti raides su svirtelėmis ir vieną raidyną naudoti *Kronikai*, o kitą - oficialiems raštams, nors jie būtų skirti ir

KGB. Maskvoje, Puškino gatvėje esančioje parduotuvėje, pasisekė nusipirkti net keletą svirtelių komplektų; meistras rusišką raidyną pakeitė į lietuvišką, ir mašinėlė su pavojingu šriftu ant stalo būdavo labai retai - tik perrašant *Kronikos* numerį. Po to per 15-20 minučių padarydavau „operaciją“, ir ant stalo stovėdavo visiškai saugumui „nenusikaltusi“ rašomoji mašinėlė, kuria rašydavau net savo homilijas. Šitą operaciją lengvai išmoko ir mano bendradarbiai. Išimtas raidynas tilpdavo saujoje ir įsidėjus jį į kišenę buvo galima išsinešti bei lengvai paslėpti.

Kad liktų mažiau įkalčių, kartkartėmis pakeisdavau naudojamą šriftą. Reikėdavo dalį raidžių pakoreguoti lituokliu, truputį pakeičiant bent kai kurių iš jų mušimo poziciją. Šiai subtiliai operacijai dažnai užtekėdavo vien specialių replių, kuriomis nežymiai pakeisdavau raidės padėtį. Šias reples man įtaisė kun. J. Zdebskis, kuris buvo geras rašomųjų mašinelių taisymo meistras. Per tardymus įsitikinau, jog tokios operacijos tobulai klaidino „ekspertus“.

PIRMIEJI BENDRADARBIAI

Kun. Kazimieras Ambrasas

Pradėjus redaguoti *Kroniką*, reikėjo ieškoti bendradarbių, nes aš pats negalėjau pasitikėti savo literatūriniais sugebėjimais. Dar dirbdamas Vilkaviškyje, susipažinau su savo klebono kun. K. Ambraso broliu - lituanistu Kazimieru (vėliau jis tapo kunigu). Susiradau jį Leipalingyje pas brolių kunigą ir pasakiau savo rūpestį. Mano džiaugsmui, Kazimieras

nesvyruodamas sutiko padėti. Iš anksto susitardavome, kada jis atvyks pas savo brolių; parengęs numerį kišdavau jį užantį ir važiuodavau į Leipalingį. Broliui kunigui nieko nesakydavau, kad be reikalo nesijaudintų, o po kelių dienų vėl nuvykdavau ir ištaisytus, išbraukytus, dažnai gerokai sutrumpintus tekstus parsiveždavau į Simną. Padaręs rašomajai mašinėlei operaciją - pakeitęs raidyną, per kelias dienas numerį perrašydavau. Kadangi Kazimieras taisydavo ranka, rizika buvo labai didelė: kiekvienu metu vežant ir perrašant saugumas galėjo paimti rankraščius ir nesunkiai išsiaiškinti mano pagalbininką. Šitai suprato ir Kazimieras, bet dirbo ir nesiskundė. Mačiau jo didelį norą padėti. Žinoma, ilgai taip tęstis negalėjo, juo labiau tada, kai saugumas pradėjo masiškai daryti kratas ir užvedė bylą Nr. 345.

SESUO GERARDA

Darbas prie *Kronikos* labai palengvėjo, kai į talką atėjo Eucharistinio Jėzaus sesuo Gerarda Elena Šuliuskaitė. Per ilgus metus ant jos pečių gulė didžioji darbo našta. Žinojau, koks pavojus jai grėsė; suprato ir jinai, bet pasitikėjome Dievu ir dirbome. Mano pareiga buvo medžiagą surinkti, patikrinti - atmesti nors kiek keliančią abejonių ir pasirūpinti įžanginiu straipsniu. Tada atvykusi ses Gerarda viską surūšiuodavo į numerio skiltis: „Žinios iš vyskupijų“, „Tarybinėje mokykloje“, „Tardymai ir kratos“ ir kitas, ištaisydavo klaidas, du kartus perrašydavo, ir numeris būdavo baigtas.

Ses. Gerarda Šuliuskaitė

PAGRINDINIS TIKSLAS

Suredaguoti *Kronikos* numerį buvo tik pusė darbo. Visi, su kuo tariausi, suprato, kad *Kronika* tik tada atliks savo paskirtį, jeigu jos informacija pasklis ne tik Lietuvoje, bet ir laisvajame pasaulyje. Tuo laiku neturėjome galimybės dideliu tiražu padauginti ir paskleisti pagrindžio leidinio, nes lengviausiai prieinamos buvo tik rašomosios mašinėlės; kitokios dauginimo priemonės griežtai kontroliuotos. Per didelį vargą inžinierius Vytautas Vaičiūnas iš dalių sulipdė kopijavimo aparatą „Era“, kuriuo, rizikuojant laisve, buvo galima padauginti kelis šimtus egzempliorių ir paskleisti juos po Lietuvą. Iškilo didžiausias uždavinys: kaip *Kroniką* perduoti į Vakarus? Tuo metu, kai pradėjo eiti *Kronika*, turistų iš Vakarų atvažiuodavo labai mažai ir tie patys negalėdavo nukrypti nuo nustatyto maršruto, juo labiau - atvykti iš Vilniaus į provinciją. Be to, per kratą muitinėje visada galėjo surasti vežamus rašinius.

LIETUVOS DRAUGAI

Dėmesys vėl pasisuko į Maskvą. Atnaujinome ryšį su Sergejumi Kovaliovu ir jam nuveždavome naują *Kronikos* numerį. Maskviškiai Lietuvos draugai žinojo, ko mes labiausiai norime, - kad numeris patektų į Vakarus. Kartais laukdavome labai ilgai, kol pagaliau radijo stotys *Laisvė*, *Amerikos balsas* ar Vatikano radijas pranešdavo, kad Vakaruose gautas naujas *Kronikos* numeris. Tada būdavo daug džiaugsmo. Vėliau į Maskvą veždavome ne vieną, bet du egzempliorius. Vienas buvo reikalingas *Dabarties įvykių kronikai*, kurios bendradarbiai jiems tinkamą medžiagą išsiversdavo į rusų kalbą ir įdėdavo į savo leidinį, o kitą

egzempliorių stengdavosi greičiau perduoti Vakarų korespondentams. Su dideliu dėkingumu ir pagarba menu Lietuvos draugus Maskvoje. Tai ramus Sergejus Kovaliovas, visada besišypsantis Aleksandras Lavutas, labai dalykiška Tatjana Velikanova, energija kunkuliuojantis dvasininkas Glebas Jakuninas ir kiti. Mus, labai skirtingų tautybių, religijų ir luomų žmones, siejo bendras uždavinys - pranešti

Sergejus Kovaliovas

pasauliui, kaip Sovietų Sąjungoje yra pažeidžiamos žmonių teisės. Mes buvome įsitikinę, kad ši informacija yra pats svarbiausias ginklas kovojant prieš totalitarinės sistemos nešamą priespaudą.

KELIONĖS Į MASKVĄ

Kelionės į Maskvą buvo labai pavojingos, nes bet kur - oro uoste, geležinkelio stotyje, Maskvos gatvėje - galėjai patekti į KGB objektyvą ir būti sulaikytas. Todėl skristi lėktuvu tada, kai jau pradėta reikalauti paso, buvo tiesiog neprotinga. Sėsti į Maskvos traukinį Kaune ar Vilniuje buvo taip pat rizikinga, nes geležinkelio stotys galėjo būti labiausiai sekamos. Liko viena išeitis: įsėsti į Maskvos traukinį ne Lietuvoje. Dažniausiai kelionės į Maskvą būdavo labai romantiškos. Kas nors iš draugų, pavyzdžiui, kun. Alfonsas, pavėžėdavo už Vilniaus, o tenai ant kelio „pabalsuodavau“, ir pirmas pasitaikęs automobilis nuveždavo į Minską. Čia nusipirkdavau bilietą, apie 20 val. sėsdavau į Maskvos traukinį ir ankstų rytą jau būdavau sostinėje. Važiuoti tokiu maršrutu atrodė gana saugu.

Gyvendamas Kybartuose, bilietą pirkdavau kur nors Kaliningrado srityje — važiuodavau į Nesterovą ar Gusevą.

Dažnai tekdavo važiuoti vienam, o kai kada turėdavau ir palydovą, kuris, saugodamas mane, pavojingą medžiagą veždavosi su savimi. Teatlygina Viešpats anuomet rizikavusiems savo laisve - ses. Nijolei Sadūnaitei, ses. Bronei Vazgelavičiūtei, ses. Genutei Navickaitei ir kitoms. Šios seserys buvo nepakeičiamos talkininkės, nes jomis galėjau visiškai pasitikėti.

SUSITIKIMAI MASKVOJE

Atvažiavus į Maskvą eiti į kurio nors disidentų butą buvo labai rizikinga, todėl visada susitardavome, kad susitikime neutralioje vietoje. Maskviečiai duodavo kokį nors adresą, sutardavome datą bei susitikimo laiką. Stebėjausi jų atsakingumu: per ilgą laiką nebuvo nė vieno karto, kad sutartą dieną nebūtų atvykę; nebent retkarčiais dėl svarbios priežasties truputį pavėluodavo. Iš mūsų paimdavo *Kroniką*, vėliau - ir *Aušrą*, o parvežti duodavo *Dabarties įvykių kroniką* ir dažnai dar ką nors iš tuometinio „samizdato“ (savilaidos), pavyzdžiui, *Gulago salyną* ir kt. Apsikeitę spauda, aptarę naujausius įvykius, išsiskirstydavome: jie grįždavo į darbą, o aš laukdavau traukinio į Vilnių.

KAM SIŪSTI?

Iš pradžių net nebuvo aišku, kam adresuoti *Kroniką* Vakaruose. Žinojau tiek, kad yra katalikiškas dienraštis *Draugas*, todėl, susiradęs jo redakcijos adresą, užrašydavau jį ant perduodamo numerio viršelio ir siųsdavau į kelionę. Mes buvome įsitikinę, kad visiškai nesvarbu, kam

pasiųsti; svarbu, kad patektų į rankas ne komunistams. Vėliau Vilniuje susipažinau su dr. Rože Šomkaite iš JAV. Ji papasakojo apie Niujorke veikiančią *Lietuvių katalikų religinę šalpą*, jos direktorių kun. Kazimierą Pugevičių ir apie jų pastangas padėti Lietuvai. Nuo tada rašydavau kitą adresą. Šiandien man atrodo, kad pats Viešpats atsiųsdavo reikalingų žmonių, kai jų labiausiai reikėdavo. Tokie buvo R. Šomkaitė, kun. K. Pugevičius, vėliau Putnamo seselės vienuolės ir kiti.

AREŠTAI MASKVOJE

KGB neabejotinai numatė, kokiais keliais savilaida pasiekia Vakarus, todėl bandė juos užblokuoti. Vienas po kito buvo suimti aktyviausi disidentai: S. Kovaliovas, T. Velikanova, A. Lavutas, G. Jakuninas ir kiti. Juo toliau, juo *Kronikos* kelias per Maskvą darėsi sunkesnis. Tačiau tuo metu vis dažniau pradėjo atvykti turistų iš JAV. Lengviausia būtų buvę įduoti *Kronikos* numerį kokiam nors svečiui iš Vakarų, kad jį persiųstų nurodytu adresu, bet numeris muitinėje galėjo ne tik žūti, bet ir pačiam išvykstančiajam pridaryti aibes nemalonumų. Ką daryti?

MIKROFILMAI

Tarnaudamas sovietinėje armijoje, kelerius metus dirbau karinio dalinio fotolaboratorijos vedėju, todėl buvau įgudęs daryti ne tik fotografijas, bet ir mikrofilmus. Dabar gi šis darbas labai pravertė. Tą pačią dieną, kai būdavo užbaigtas *Kronikos* numeris, pirmąjį egzempliorių nufotografuodavau ir mažą fotojuostos ritinėlį paslėpdavau kokiame nors suvenyre, kurį būtų galima įduoti svečiui iš Vakarų. Ilgą laiką šis

metodas tarnavo labai sėkmingai. Viską paruošus reikėdavo tik melstis ir laukti pirmojo svečio iš Vakarų, kuris turėtų noro ir drąsos šiek tiek surizikuoti. Gal laimingas atsitiktinumas, bet iš daugelio atvejų tik vieną kartą svečias atsisakė paimti mikrofilmą ir, kad man, nerūkančiam, nebyrėtų ašaros, padovanojo pakelį cigarečių... Dabar jau suprantu, kad negalima iš kiekvieno reikalauti daugiau, negu jis pajėgia; anuomet tai padaryti buvo sunkiau. Stebėjau, kaip atvykėliai mylėjo Lietuvą. Po trumpo paaiškinimo iškart pasakydavo: „Gera, paimsiu!“ Ir paėmę neišmesdavo.

Su kun. Kazimieru Pugevičiumi Niujorke po 17 metų neakivaizdaus bendradarbiavimo

DAUG KAS NEŽINOMA

Jau Nepriklausomybės metais, viešėdamas JAV, aplankiau *Lietuvių katalikų religinę šalpą* ir apžiūrėjau *LKB kronikos* numerius bei mikrofilmus, kurie buvo atkeliavę iš Lietuvos. Ne viską radau, kas buvo siūsta; kai kas buvo žuvę Maskvoje per kratas, kai kas - pakeliui. Tačiau labai

nudžiugau atradęs ne vieną *Kronikos* numerį, kurį buvo pasiuntę į Vakarų *Kronikos* redakcijai visai nežinomi asmenys. Ačiū Dievui, kad tuo sunkiu metu daug kas ne tik matė priespaudą, bet ir mąstė, kaip ją galėtų pristabdyti.

59 ПЛУМПА
ПЯТРАС, ВЛАДО 1939

33 САДУНАЙТЕ,
ФЕЛИЦИЯ-НИЕЛЕ, ИОНО 1

18 ЯУГЕЛИС
ВИРГИЛИУС ВИНЦО 1948

KGB „triumfas”. Ar ne per anksti?

KRONIKA KGB RANKOSE

1973 m. birželio 23 d. per KGB kratą pas ses. Jadvygą Stanelytę rado pirmąją *LKB kronikos* numerį ir liepos 5 d. užvedė baudžiamąją bylą Nr. 345. KGB sekė visus įtartinus asmenis ir lapkričio 20 d. padarė per 50 kratų. Didžiausias nuostolis buvo P. Plumpos suėmimas. Talentingas, darbštus, bebaimis - tokių darbininkų reta. KGB triumfavo, kad *Kronika* sunaikinta, tačiau gruodžio 12 d. pasirodė 8-asis numeris, kuriame buvo plati informacija apie kratas ir suėmimus.

BYLA NR. 345

Kai tik *LKB kronika* pateko ir į KGB rankas, 1973 m. liepos 5 d. jai buvo užvesta byla Nr. 345. Siekdama likviduoti *LKB kroniką*, KGB įvykdė daugybę kratų. Per 10 metų už *LKB kronikos* dauginimą ir platinimą buvo nubausti šie asmenys:

Petras Plumpa - suimtas 1973 m. ir nuteistas 8 metams laisvės atėmimo (griežto režimo);

Juozas Gražys - suimtas 1974 m. ir nuteistas 3 metams (bendro režimo);

Virgilijus Jaugelis - suimtas 1974 m. ir nuteistas 2 metams (bendro režimo);

Jonas Stašaitis — suimtas 1973 m. ir nuteistas 1 metams (bendro režimo);

Povilas Petronis - suimtas 1973 m. ir nuteistas 4 metams (griežto režimo);

Nijolė Sadūnaitė — suimta 1974 m. ir nuteista 6 metams (3 metams griežto režimo ir 3 metams tremties);

Sergejus Kovaliovas - suimtas 1974 m. ir nuteistas 10-čiai metų (7 metams griežto režimo ir 3 metams tremties);

Vladas Lapienis - suimtas 1976 m. ir nuteistas 5 metams (3 metams griežto režimo ir 2 metams tremties);

Jonas Kastytis Matulionis - suimtas 1976 m., išbuvęs KGB izoliatoriuje 9 mėn. ir nuteistas 2 metams lygtinai;

Ona Pranskūnaitė - suimta 1977 m. ir nuteista 2 metams (bendro režimo);

Ona Vitkauskaitė - suimta 1980 m. ir nuteista 1,5 metų (bendro režimo);

Genovaitė Navickaitė - suimta 1980 m. ir nuteista 2 metams (bendro režimo);

Povilas Buzas - suimtas 1980 m. ir nuteistas 1,5 metų (bendro režimo);

Anastazas Janulis - nuteistas 1980 m. ir nuteistas 3 metams (griežto režimo)

TALKININKAI

Leidžiant *Kroniką* buvo visko - romantikos ir skaudžių išgyvenimų. Artimų žmonių suėmimai visada nepaprastai skaudindavo. Šie žmonės būdavo labai artimi, reikalingi ir mano iniciatyva įtraukti į pavojingą darbą. Tarsi koks sunkus akmuo užvirsdavo ant krūtinės ir jį tekdavo nešioti ilgai. Virgilijus Jaugelis pats pasisiūlė rotatoriumi

padauginti 6-ąjį numerį, ir kratos metu pas jį buvo rastos vaškuotės; teisė kartu su P. Plumpa. Tokių idealistų kaip Virgūtis (šitaip mes jį vadindavome) visada buvo reta. Dėl Dievo, Tėvynės jis galėjo eiti ne tik į lagerį, bet ir į ugnį. Kalinimas jam buvo labai sunkus, nes sunkiai sirgo, o kai sugrįžo, buvo nepanašus į save. *Kronikai* jis labai daug paaukojo. Ses. N. Sadūnaitė jau žinojo kelius į Maskvą, galėjo daug talkinti ne tik platinant *Kroniką*, bet ir redaguojant, deja, ją areštavo, - po tardymo sekė ilga 6-erių metų bausmė. Panašiai į lagerį nukeliavo Šventosios Šeimos seserys Ona Pranskūnaitė, Ona Vitkauskaitė ir Genovaitė Navickaitė. Daugelio talkininkų net nepažinojau, nes laikėmės principo: mažiau žinoti, bus lengviau tardyme.

LAIMINGAS AVANTIŪRISTAS

Juozas Gražys, Vladas Lapienis, Povilas Buzas, Anasztazas Janulis, vienuolės - Ona Vitkauskaitė, Genovaitė Navickaitė, Nijolė Sadūnaitė, Bernadeta Mališkaitė, Ona Kavaliauskaitė, Birutė Briliūtė - jie visi buvo idealistai ir, atrodo, tiesiog dega noru padėti ten, kur jų pagalba buvo reikalingiausia. Prieš teismą KGB kapitonas R. Rainys mane pavadino „laimingu avantiūristu“. Paprašiau paaiškinti, kodėl „laimingas“. „Mokėjai pasirinkti bendradarbius“, - paaiškino kapitonas. Šitai sakydamas, jis labai pagyrė artimiausius *Kronikos* bendradarbius. Tada aš jam nieko neatsakiau, bet, iš tikrųjų, pasirinktieji ir patys atėjusieji į talką buvo tikrai šaunūs pagalbininkai bei pagalbininkės ir labai taurios asmenybės. Labai gaila buvo visų areštuotųjų Lietuvoje ir Maskvoje, ypač Sergejaus Kovaliovo ir Aleksandro Lavuto, su kuriais teko ilgai bendrauti. Jie visada

ateidavo į susitikimus nešdami pilnus portfelius savilaidos, visada būdavo dalykiški ir puikūs kaip žmonės.

KRATA SIMNE

Areštuotieji Petras Plumpa, Povilas Petronis (energingai platinęs religinę literatūrą), Virgilijus Jaugelis ir Jonas Stašaitis dar buvo tardomi Vilniaus saugume, kai KGB objektyvas nukrypo į Simną. 1974 m. kovo 14 d. anksti rytą po šv. Mišių parsinešiau du *Kronikos* numerius ir po pusryčių rengiausi važiuoti į Kauną. Prisistatė KGB kapitonas V. Pilelis su trimis saugumiečiais ir nuodugniai iškratė mano kambarį ir garažą. Be dviejų *Kronikos* numerių nieko jiems įdomesnio nerado. Per kratą pamatę mokinio ranka parašytą lapelį sušuko: „Tikriausiai tai naujausia medžiaga *Kronikai*?“ Supratau, kas jiems labiausiai rūpėjo ir kad man reikia būti dar atsargesniam.

TARDYMAS

1974 m. balandžio 9 d. buvo suimtas V. Jaugelis ir po savaitės gavau kvietimą į tardymą Vilniaus KGB. Nejaučiau didelio pavojaus, tačiau kelionės į KGB niekada džiaugsmo neteikdavo. Pavesdavau viską Viešpačiui ir važiuodavau. Šis pirmas tardymas nebuvo sunkus. Klausinėjo, ką žinau apie *Kroniką*, iš kur gavęs per kratą rastus du šio leidinio numerius; kapitonui Pikliui rūpėjo ir pagrindžio Kunigų seminarija. Liko labai nepatenkintas, kai nieko naudingo neišgirdo.

PIRMASIS TEISMAS

1974 m. gruodis pagrindininkams buvo labai sunkus; beveik per visą mėnesį vyko Petro Plumpos, Povilo Petronio,

Virgilijaus Jaugelio ir Jono Stašaičio teismas, ypač sunkų kryžių uždėjęs pirmajam *Kronikos* darbininkui P. Plumpai. Aštuonerių metų auka buvo sudėta už Bažnyčios ir Tautos ateitį. Galbūt partija ir čekistai šiuo parodomuoju teismu planavo išdrįsusiems kalbėti tiesą įvaryti daug baimės, tačiau efektas buvo priešingas - represijos ugdė ryžtą kovoti. Vos pasibaigė šis teismas, gruodžio 27 d. buvo suimtas didelis lietuvių bičiulis Sergejus Kovaliovas. Jis buvo vienas iš pirmųjų, su kuriuo užmezgėme kontaktus ir kuris ilgą laiką nesavanaudiškai padėjo Lietuvai. Jis panašiai padėdavo ne tik mums, lietuviams, bet visiems, kurie anuomet sovietinės valdžios buvo engiami. Beveik metus tęsėsi jo tardymas Vilniaus KGB būstinėje, o paskui - dešimties metų bausmė Permės lageriuose ir Sibiro tremtyje.

RIMTAS PAVOJUS

1974 m. rugpjūčio 27 d. už *Kronikos* dauginimą buvo suimta ses. N. Sadūnaitė. Iš KGB požemių neprasiskverbė nė trupučio informacijos, kaip vyksta tardymas. Gana netikėtai 1975 m. vasario 11 d. gavau kvietimą į tardymą Vilniaus KGB. Dvi dienas tardė kapitonas Pilelis, ir viskas sukosi apie ses. Nijolę. Būtinai norėjo išgauti prisipažinimą, kad aš jai davęs perrašyti *Kronikos* numerį. Kaltino *Kronikos* leidimu. Jam į pagalbą ateidavo tardymo poskyrio viršininkas kapitonas Rimkus. Siekė, kad prisipažinčiau bent davęs paskaityti *Kroniką*. Reikia tik mano prisipažinimo ir Nijolė būsianti laisva. Nesulaukę prisipažinimo, saugumiečiai labai nusivylė, o papulkininkis Kolgovas niekino, vadindamas bailiu ir beširdžiu, kuris moka nekaltą žmogų įklampinti, o pats stengiasi išsisukti nuo atsakomybės.

„Šitas bails laikosi principo: kerti mišką, skiedros laktoto", — perpykęs kalbėjo saugumo veteranas, taikydamas mums savo stalinistinį principą.

ANONIMAI

1974 m. rugsėjo mėn. Lietuvoje pasirodė laiškas - anonimiškas, pasirašytas „Vilkaviškio vyskupijos kunigų grupės" vardu. Jis buvo išsiuntinėtas visų vyskupijų ordinarams ir smarkiai pasisakė prieš kunigus, kurie neklausė sovietinės valdžios. Jie buvo kaltinami kunigų vienybės ardymu ir noru pagarsėti užsienyje. Vyskupas Juozapas Matulaitis-Labukas buvo agituojamas, kad nuvykęs į Vatikaną pasmerktų „kovotojus, kurie nori istorijos ratą pasukti atgal". Labai aiškiai matėsi, kas slepiasi po šiuo anonimu. Leidžiant *Kroniką* anonimai gana dažnai bandė kurstyti priešiškas nuotaikas prieš valdžiai nepalankius kunigus ir prieš pačią *Kroniką*. Nepajėgiant jos fiziškai likviduoti, buvo bandoma šitokiais metodais ją nutildyti. Deja, ji nenutilo.

VĖL TARDYMAS

1975 m. balandžio mėn. šeši Vilkaviškio vyskupijos kunigai parašė protesto pareiškimą dėl nuteistųjų už pogrindžio spaudą. Akademikas Andrejus Sacharovas perskaitė jį užsienio korespondentams, bet nepasakė pasirašiusiųjų pavardžių. Tačiau per vieną kratą Maskvoje pareiškimą saugumas surado, atsiuntė į Vilnių išaiškinti, ar tikrai jis buvo mūsų pasirašytas, ir galbūt siekė, kad mes išsigintume savo parašų. Šį kartą drąsos teikė ką tik pasibaičiusi Helsinkio konferencija ir pasirašytas Baigiamasis aktas. Iškviestas į saugumą trumpai paaiškinau, kad pareiškimą

pasirašiau, o į klausimus apie kitus asmenis atsisakiau ką nors paliudyti. Panašūs pareiškimai KGB darbuotojams buvo *Kronikos* žmonių bendradarbiavimo su Maskvos disidentais įrodymas.

PERKĖLIMAS

Praslinkus dviem mėnesiams, Religijų reikalų įgaliotinis liepė vysk. J. Matulaičiui-Labukui mane iš Simno perkelti kur nors, kad būtų daug darbo, nes antraip aš būsiąs suimtas. Simne spalio 15 d. buvo tik ką baigtas paruošti *Kronikos* 19-asis numeris, kai gavau paskyrimą eiti klebono pareigas Kybartuose. Buvo be galo keista, nes iki šiol tokios praktikos nepasitaikė, kad neklusnų kunigą skirtų į didesnę parapiją. Nejučiomis skverbėsi mintis, kad galbūt perkėlimas vykdomas tik dėl to, kad naujoje vietoje būtų lengviau suimti. Koks bus joje *Kronikos* likimas? Atsakymo nežinojau. Vienintelis žmogus, kuris jau turėjo patirties redaguojant *Kroniką*, buvo ses. Elena Šuliauskaitė. Žinojau, kad bendraminčiai kunigai padės rinkti žinias ir pasirūpins tolesniu *Kronikos* likimu.

PATARIMAI

Kai kurie kunigai duodavo gerų patarimų, tik sunku būdavo juos įvykdyti. Vienas iš patarimų buvo įkurti Lietuvoje kelias *Kronikos* redakcijas, kurios pasikeisdamos ją leistų. Iš tikrųjų dažnai būdavo momentų, kai norėjosi bent keletą mėnesių nerūpestingai pagyventi, nejaučiant virš galvos pakibusio pavojaus, ypač tada, kai Kybartuose pasirodydavo saugumo mašinos, kurios, nežinia dėl ko, kurį laiką lydėdavo visur, net pas ligonį, o paskui pradingdavo.

Patarimas dėl kelių redakcijų nebuvo įgyvendintas; svarbiausia priežastis - sudaryti naują korespondentų tinklą, sukurti leidybai reikalingas sąlygas buvo beveik neįmanoma. Gal reikėjo daugiau šia tema mąstyti, bet anuomet panašios mintys atrodė visiškai nerealias.

AUŠRA

LKB kronikos turinys ne kartą keitėsi. Iš pradžių atrodė, kad bus protingiausia registruoti tik Bažnyčią ir tikinčiųjų persekiojimą atskleidžiančius faktus. Šiai minčiai pritarė beveik visi, kurie žinojo apie *Kronikos* leidimą. Tačiau tuo metu nebuvo jokio kito leidinio, kuris žadintų tautos sąmoningumą ir registruotų prievartinio nutautinimo faktus. *Kronikai* buvo priekaištaujama, kad jai rūpi tik Bažnyčios interesai. Nors buvo akivaizdu, kad ginant tikėjimą yra ginama ir tauta, vis dėlto labai norėjau užfiksuoti visa, kas vyko pavergoje Lietuvoje. Todėl *Kronikoje* pamažu pradėjo rodytis ir kitų faktų, liudijančių žmogaus teisių pažeidimus įvairiose gyvenimo srityse.

KUNIGAS LIONGINAS

Viename bendraminčių vilkaviškiečių kunigų susirinkime kun. Pranciškus Račiūnas MIC iškėlė mintį, kad reikėtų atnaujinti *Aušros* leidimą. Visi šiai minčiai pritarė, reikėjo tik kam nors ją įgyvendinti. Įžangą parašė kun. P. Račiūnas MIC, o pirmuosius kūdikiškus leidinio žingsnius žengti padėjo *Kronikos* redakcija. Turbūt po kokių šešių numerių pasiūliau leidinį redaguoti kun. Lionginui Kunevičiui ir jis mielai sutiko. Dievas laimino, kad *Aušra* neįkliuvo saugumui iki pat Atgimimo. Kun. Lionginas

dirbo labai rūpestingai ir punktualiai.

Sugrįžęs iš eilinės kelionės į Maskvą, aš jam pasakydavau datą, kada reikės naujo *Aušros* numerio. Pasilikdavau savaitę laiko, kad galėčiau pasiruošti, padaryti mikrofilmą ir laiku nuvežti į Maskvą. Kun. Lionginas laikrodžio punktualumu atveždavo naują *Aušros* numerį. Stebėjau, kad perrašytame numerio egzemplioriuje nerasdavau nė vienos pataisytos raidės. Taip ir nesupratau, kaip galima perrašant puslapį nė karto nepaspausti ne tą raidę. *Aušros* redagavimas kun. Lionginui tikriausiai ne vienais metais sutrumpino amžių. Tik išorėje jis atrodė flegmatiškas, o iš tikrųjų buvo labai jautrus ir rūpestingas. Tokie žmonės paprastai sudega anksčiau laiko.

Kun. Lionginas Kunevičius

KYBARTUOSE

Atvykus į Kybartus, juose leisti *Kronikos* visiškai nebuvo sąlygų. Buvęs klebonas savo galva ar valdžios pareigūnų inspiruojamas niekur nesikėlė iš klebonijos ir iki pavasario nežadėjo to padaryti. Pusmetį gyvenau samdomame kambarėlyje, toli nuo bažnyčios. Sielovadinio darbo buvo per akis, tačiau kaupti medžiagą sunkumų nebuvo. Atėjus laikui išleisti eilinį numerį, atvykdavo ses. E. Šuliuskaitė, atrinkdavome medžiagą, aptardavome numerį. Tada su visa būsimu numerio medžiaga pavėžindavau ją į Simną, kur turėjome nuošalų namą su geromis gyventojomis Julija Juškauskaite ir Eugenija Dainauskaite. Šios dvi „davatkėlės“ buvo nuostabios moterys. Pas jas ilgą laiką būdavo

redaguojamas, perrašomas eilinis *Kronikos* numeris bent 20 egzempliorių. Perrašant naują numerį kurį laiką uoliai talkino Eucharistinio Jėzaus kongregacijos ses. Monika Gavėnaitė. Dalį *Kronikos* tiražo į Kybartus atveždavo namo šeimininkė J. Juškauskaitė, o keletą egzempliorių pasiimdavo perrašinėtojos, kad toliau būtų galima dauginti. Stebėjau Julijos drąsą ir pasišventimu: ištisomis savaitėmis budėdavo, kad kas nors netikėtai neužklyptų, savaitėmis turėdavo išgyventi didžiulę įtampą, bet mielai talkindavo. Ačiū Dievui už šias paprastas, bet drąsias talkininkes.

VLADAS LAPIENIS

Vos pradėjęs leisti *Kroniką*, susipažinau su vilniečiu Vladu Lapieniu, kuris neraginamas tapo vienu iš pačių uoliausių *Kronikos* rėmėjų ir platintojų. Jis turėjo kelias mašininkes, kurias padaugindavo jo atsineštus leidinius bei pristatydavo informacijos naujiems numeriams. Žavėjo Vladas mane ne tik savo uolumu patalkinti, bet ir savo dvasiniu gyvenimu, kurio jam galėjo pavydėti ne vienas kunigas. Mano dideliame skausmui 1976 m. spalio 19 d. jis buvo suimtas kartu su Jonu Kastyčiu Matulioniu.

Kai 1987 m. pavasarį mane atvežė į Mordovijos lagerį, V. Lapienis buvo ką tik paleistas į laisvę. Kaliniai papasakojo V. Lapienio pokalbį su lagerio viršininku. Išsikviečia lagerio viršininkas Vladą ir sako: „Seni, rašyk raštą, kad nori grįžti namo, ir mes tave paleisime!“ O aštuoniasdešimtmetis

senukas atsako: „Viršininke, man čia taip gera, kad aš nieko nerašysiu.“ Nerašė ir neprašė pasigailėjimo. Kaliniai buvo sužavėti šitokiu V. Lapienio elgesiu.

SKAUDŪS IŠGYVENIMAI

Kiek vėliau buvo suimta *Kroniką* ir kitokią religinę literatūrą dauginusi Ona Pranckūnaitė. Jai teko patirti didelių sunkumų, kurie, atrodo, buvo didesni už jos jėgas. Po kiekvieno arešto vis dažniau aplankydavo mintis, kad geriau būtų, jei areštuotų mane. Ramiai mąstydamas, suvokiau, kad kovoje su pavergėjais aukos yra neišvengiamos, bet vieną po kito palydėti gerus žmones į lagerį buvo labai sunku.

TTG KATALIKŲ KOMITETAS

1978 m. vasarą mane Kybartuose aplankė stačiatikių dvasininkas Glebas Jakuninas su dviem draugais ir papasakojo, kad Maskvoje yra įkūrę Krikščioniškąjį komitetą tikinčiųjų teisėms ginti, pasiūlė prie jų prisidėti. Su šia idėja supažindinau kun. Alfonsą Svarinską ir kun. Juozą Zdebskį. Abu idėjai pritarė, tiktai manė, kad mūsų komitetas turėtų būti savarankiškas, tik bendradarbiaujantis su Krikščioniškuoju komitetu. Maskviečiai šiek tiek buvo nepatenkinti, bet mūsų mintims pritarė. Prie mūsų trijų sutiko prisidėti telšiškiai kunigai - Vincentas Vėlavičius ir Jonas Kauneckas. Svarsčiau, kaip pasiegti man pačiam: būti kuriamo komiteto nariu ar ne? Neabejojau, kad toks komitetas reikalingas, tačiau buvo aišku, kad į jo narius bus dar labiau atkreiptas KGB dėmesys. Jei neprisidėsiu prie komiteto, ar nepagalvos saugumiečiai, kodėl aš likau nuošalyje? Ką aš dirbu? Mąsčiau, meldžiausi, tariausi ir

Tikinčiųjų teisėms ginti komitetas. Iš kairės kunigai: Vincas Vėlavičius, Alfonsas Svarinskas, Sigitas Tamkevičius, Juozas Zdebskis, Jonas Kauneckas

apsisprendžiau įsitraukti į Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto veiklą. Įsteigus komitetą medžiagos rinkimas *Kronikai* dar labiau palengvėjo; visi supratome, kad buvo žengtas teisingas, bet drauge ir rizikingas žingsnis.

1978 m. lapkričio 13 d. Maskvoje Krikščioniškojo komiteto sekretoriaus Viktoro Kapitančiuko bute kun. A. Svarinskas, kun. J. Zdebskis ir aš užsienio žurnalistams davėme interviu apie TTG katalikų komiteto įkūrimą ir jo tikslus. Pakviesti atėjo penki žurnalistai. Jie gyvai domėjosi kaip mes, lietuviai, gyvename ir kokių sunkumų patiriame. Visi buvo me patenkinti šiuo susitikimu, nes buvo aišku, kad tik višumas gali mus gelbėti. Grįždami traukiniu namo per BBC radiją jau išgirdome apie įvykusią spaudos konferenciją.

ĮSPĖJIMAS

Parašėme ir išplatino me dvidešimt TTG katalikų komiteto dokumentų, tačiau negavome nė vieno atsakymo — tarsi

į šulinį įkrisdavo mūsų pagalbos šauksmas. Tik po penkerių metų pamačiau, kad visus tuos dokumentus KGB kruopščiai rinko; net buvo labai susirūpinusi, kad neturėjo dokumento Nr. 46. Sovietinei valdžiai ypač užkliuvo dokumentas Nr. 18 *Dėl vaikų teisių pažeidimų Lietuvoje* ir dokumentas Nr. 5 *Dėl religinių susivienijimų nuostatų*, kuriam pritarė 520 kunigų ir du tremtiniai vyskupai. Dėl dokumentų turinio dar būtų galėję kentėti, bet KGB negalėjo toleruoti, kad visi dokumentai pasiekia Vakarus. Tai griovė jų mitą, kad Sovietų Sąjungoje esanti tikėjimo ir sąžinės laisvė. 1979 m. rugpjūčio 29 d. buvau iškviestas į respublikinę prokuratūrą, ir čia prokuroras perskaitė oficialų įspėjimą, kad, jei ir toliau tęsiu antivalstybinę veiklą, man gresia LSSR BK 68 str. Po respublikos prokuroro įspėjimo mane į savo kabinetą nusivedė prokuroras J. Bakučionis, kuruojantis KGB vedamas bylas, ir pradėjo aiškinti, kad *LKB kronika* esanti TTG katalikų komiteto organas ir kad turime liautis ją leidę. Rytojaus dieną prokuratūroje buvo įspėtas ir kun. A. Svarinskas. Pavojus akivaizdžiai didėjo, ir reikėjo apsispręsti: nutraukti TTG katalikų komiteto veiklą ar įspėjimo nepaisyti. Neabejodami pasirinkome antrąjį atvejį.

N U T A R T I S

Vilnius,

1983 m. gegužės mėn. 6 d.

Lietuvos TSR aukščiausiojo teismo teisminė baudžiamųjų bylų kolegija, susidedanti iš pirmininkaujančio pirmininko pavaduotojo M.IGNOTO, liaudies tarėjų: E.Treinienės ir A.Jašmonto, sekretoriaujant V.Ceikauskaitei, dalyvaujant prokurui J.Bakučioniui, viešame teisiamajame posėdyje, nagrinėdama baudžiamąją bylą, kurią S v a r i n s k a s Alfonsas, Vaclovo s., kaltinamas nusikaltimu, numatytą Lietuvos TSR BK 68 str. 1 d.,

n u s t a t ė :

Iš bylos įrodymų seka, kad liudytojas S.Tamkevičius yra vienas iš taip vadinamo "Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komiteto" organizatorių. Kaip ir A.Svarinskas, S.Tamkevičius dalyvavo paruošiant bei pats pasirašė šio "komiteto" vardu paruoštus antitarybinio turinio dokumentus, aktyviai prisidėjo prie jų platinimo.

Šiuose S.Tamkevičiaus veiksmuose yra nusikaltimo, numatyto Lietuvos TSR BK 68 str. 1 d., žymės.

Vadovaudamasi Lietuvos TSR BPK 3 str., teisminė kolegija

n u t a r ė :

T a m k e v i č i u i Sigitui, Motiejaus s. iškelti baudžiamąją bylą pagal žymes nusikaltimo, numatyto Lietuvos TSR BK baudžiamojo kodekso 68 str. 1 d. ir ją perduoti Lietuvos TSR Prokurorui.

Pirmininkaujantysis (pas.) M.Ignotas,

Liaudies tarėjai: (pas.) E.Treinienė ir A.Jašmontas

Nuorašas tikslas

Pirmininkaujantysis Pirmininko pavaduotojas

M.Ignotas

Aukų neišvengsime

PAVOJAUS SIGNALAI

1980 m. pradžioje Lietuvoje buvo suimti du uolūs *Kronikos* platintojai - Povilas Buzas ir Anastazas Janulis. Pastarasis, nepaisant amžiaus, buvo neišsenkamos energijos ir darbštumo žmogus. Duok, Dieve, kad visi jėzuitai tokie būtų! O Maskvoje buvo suimti Krikščioniškojo komiteto nariai: dvasininkas Glebas Jakuninas, Viktoras Kapitančiukas, Levas Regelsonas. Taip pat suimtas labai įtakingas Maskvos inteligentijoje dvasininkas Dmitrijus Dudko. Galima buvo rimtai susimąstyti: jei KGB pasiryžo Maskvoje likviduoti Krikščioniškąjį komitetą, greitai ateis laikas ir mūsiškiam.

KRATOS IR SUĖMIMAI

1980 m. balandžio 17 d., grįždamas po Mišių, mačiau iš paskos einantį būrį žmonių. Pamaniau, kad atvyko koks nors klebonas su ekskursija. Deja, mano „ekskursantai“ buvo pasiruošę iškirsti net šuns būdą. Nuodugniai iškirstė ne tik mano kambarius, bet ir šeimininkės ses. Onos Dranginytės, ir a. a. kun. Virgilijaus Jaugelio, ir ses. Virginijos Kavaliauskaitės kambarius. Ačiū Dievui, nė vienos

Ses. Bernadeta Mališkaitė

slėptuvės nerado; paėmė tik tai, kas buvo ant stalo ir lentynose.

Tą pačią dieną krata buvo ir pas kybartietę Teresę Petrikienę, kur Šventosios Šeimos kongregacijos ses. Genovaitė Navickaitė daugino *Kroniką*. Po kratos ją suėmė, o kitą dieną Bagotojoje suėmė tos pačios kongregacijos ses. Oną Vitkauskaitę. Tai buvo labai skaudi netektis tiek kongregacijai, tiek *Kronikai*. Tačiau greitai į *Kronikos* redakciją atėjo ses. Bernadeta Mališkaitė, kuriai Apvaizda lėmė po mano arešto nešti visą *Kronikos* leidybos naštą. Kai pakviečiau į talką, net nepamąsčiau, kiek daug ji pasitarnaus Bažnyčiai.

D. DUDKO ATGAILA

Daug nerimo sukėlė per televiziją parodytas dvasininkas Dmitrijus Dudko, kuris viešai apgailejo savo veiklą. Kalbėjo taip, kaip reikėjo partijai ir vyriausybei. Ne tik iš jo knygų ir kitų žmonių pasakojimų, bet ir iš asmeninės patirties buvau susidaręs pačią geriausią nuomonę apie šį šviesų stačiatikių kunigą. Netilpo galvoje, kaip jis galėjo paneigti tai, kuo tikėjo ir kuo gyveno. Dėl šios viešos atgailos teisme D. Dudko buvo paleistas. Vėliau pamatęs, kad nuo jo nusigręžė geriausi žmonės, jis bandė nesėkmingai atitaisyti savo „atgailą“, bet susigrąžinti pasitikėjimą nepavyko. Pogrindžio leidinys *Aušra* 24-ajame numeryje išspausdino šios liūdnos istorijos aprašymą ir D. Dudko bandymą reabilituotis prieš savo dvasios vaikus.

KVIETIMAS Į TARDYMĄ

Po kratos ilgą laiką nekvietė į tardymą, ir tai kėlė nerimą. Dar daugiau nerimo sukėlė kvietimas į tardymą Maskvoje, tačiau vykti atsisakiau. Po savaitės kvietimą pakartojo. Parenčiau TTG katalikų komiteto dokumentą *Dėl religijos laisvės* ir pradėjau laukti arešto, bet viskas pamažu nurimo. Liepos mėnesį nuotaika dar pagerėjo, nes į laisvę sugrįžo ses. Nijolė. Kai darbininkai vienas po kito pasitraukia, tada išties sunku, bet kai pradeda grįžti, akyse pasidaro šviesiau.

KRATA VIENUOLYNE

1980 m. rugpjūčio 12 d. buvo atlikta krata Eucharistinio Jėzaus seserų name Kaune, K. Donelaičio g. 36. Ačiū Dievui, nieko pavojingo čia nebuvo rasta, o rasti galėjo. Per visą *Kronikos* leidimo laiką čia suplaukdavo daugybė medžiagos. Buvo viena Apvaizdos globojama slėptuvė, kurios saugumiečiai nerado. Eucharistijos bičiuliai, seserys vienuolės, kunigai čia sunešdavo daug informacijos. Kartais aš pats, o dar dažniau kuri nors sesuo atveždavo ją į Kybartus. Labai dažnai patarnaudavo nepavargstanti katechete, Šventosios Šeimos kongregacijos ses. Donata Meškauskaitė.

Tuo metu jau buvo suimta ir Lukiškių kalėjime laukė teismo Eucharistijos bičiulių įkūrėja ses. Jadvyga Stanelytė. Maskvoje rugpjūčio mėn. buvo nuteistas Glebas Jakuninas. Visi ženklai rodė, kad artinasi pogrindžio darbo pabaiga.

NERIMAS IR VILTYS

Šie metai buvo labai sunkūs, nes kompartijos ir saugumo prievartos mašina negailestingai dorojosi su visais

kovotojais dėl žmonių teisių. Sausio mėn. Religijų reikalų tarybos įstaigoje buvo „auklėjami“ ordinarai, kad reikia klausyti sovietinės valdžios; suimti *Kronikos* platintojai ir rėmėjai A. Janulis, P. Buzas, ses. O. Vitkauskaitė, ses. G. Navickaitė; nuteista ses. J. Stanelytė, doc. Vytautas Skuodis, kurį teismo metu priėmėme į TTG katalikų komitetą. Jis pats oficialiai pasiprašė, kad būtų priimtas. Kun. J. Zdebskis (vienas iš aktyviausių *Kronikos* rėmėjų) nežinomu būdu buvo smarkiai apdegintas cheminėmis medžiagomis, kiek mažiau nukentėjo V. Vaičiūnas. Tačiau miela tuos metus prisiminti: persekiojimas ne tik kad neišgąsdino, bet, priešingai, visus sutelkė dar aktyvesnei kovai - į TTG katalikų komitetą įsitraukė kun. Algimantas Keina, kun. Vaclovas Stakėnas ir kun. Leonas Kalinauskas. Iš visur jatau visokeriopą paramą; kas negalėjo ar nemokėjo tiesiogiai padėti, rėmė materialiai - įbrukdavo į kišenę kelias šimtines ir tik tiek pasakydavo: „Tu žinosi, kur išleisti.“

MŪSŲ ATRAMA

Per visą *Kronikos* gyvavimo laiką buvo galima pasitikėti tik Dievu. Visiems, kurie rinko informaciją, straipsnius, padėjo redaguoti, platinti, persiųsti į Vakarus, trūko elementarių dalykų: pagrindžio darbo patirties, žinių, gebėjimo organizuoti. Nebuvo daug kunigų ir pasauliečių, kurie būtų norėję kišti galvą liūtui į nasrus. Dažnai tekdavo pasikliauti tik savo angelu sargu, dažnai tekdavo kartoti maldą: „Viešpatie, Tu žinai, kad dirbu Tau. Jei šis darbas reikalingas, globok, jei ne - tegu jis pasibaigia.“ Ir Dievas globojo. Man atrodo, kad tai, ką *Kronika* aprašė ir išplatino po visą pasaulį, yra tik viena dalis. Kita dalis

buvo ne mažiau svarbi - mes visi po truputį drąsėjome, darėmės sąmoningesni, supratome, kad bedieviškojo stabo kojos tikrai molinės, o, svarbiausia, supratome, kad reikia ne sėdėti, bet dirbti, tada ir Dievas padės.

DRAUGAI ANAPUS UŽDANGOS

Kronikos balsas būtų buvęs labai silpnas, jeigu jo šimteriopai nebūtų pastiprinę du nenuilstami jos bendradarbiai laisvajame pasaulyje. Tai kunigai Kazimieras Pugevičius ir mons. Vytautas Kazlauskas. Pirmasis, gavęs mikrofilmą, tuojuo *Kroniką* vertė į anglų kalbą ir platino ją po visą pasaulį, antrasis visą numerį perskaitydavo per Vatikano radiją, skiltyje „Rašo užsienio lietuvių spauda“. Jų abiejų įnašas į *Kronikos* leidimą yra neįkainojamas. Kiek vėliau daug pasidarbavo kun. Kazimieras Kuzminskas, Amerikoje įkūręs *Kronikos* sąjungą ir leidęs *Kroniką* tomiais lietuvių, anglų ir ispanų kalbomis. Lietuvių kalba išėjo 10 tomų.

KRONIKOS UŽNUGARIS

Sunkiai įsivaizduoju *Kronikos* leidimą, jei nebūtų buvę šalia vienminčių kunigų - Alfonso Svarinsko, Juozo Zdebskio, Jono Kaunecko, Jono Lauriūno, kan. Broniaus Antanaičio, Prano Račiūno MIC, Gvidono Dovydaičio, Petro Dumbiausko SDB, Kazimiero Žemėno SJ ir kitų, su kuriais, reikalui esant, buvo galima daug ką aptarti. Sunkesniais klausimais važiuodavome tartis su tremtiniais vyskupais, o kitus aptardavome kunigų susitikimuose. Aptariant dažnai net nebūdavo minimas *Kronikos* vardas. O problemų netrūko: nuolatos kildavo klausimų, kaip pasiegti vienu ar kitu atveju, pvz.: ar *Kronikoje* reikėtų aprašyti tik ateistų savivalę, ar

paminėti ir kunigus, kurie aiškiai kolaboruoja su valdžia. Aš dėkoju Dievui už tuos vyskopus, kunigus, seseris vienuoles ir pasauliečius, kurie visą laiką buvo šalia ir į kuriuos buvo galima atsiremti. Jie irgi buvo *Kronikos* leidėjai, ne kartą svarbesni už tuos, kurie leidinį tik techniškai apipavidalindavo.

KUNIGAI POGRINDININKAI

Kronikos leidyba ir platinimas pareikalavo nemažai laiko, kartais reikėdavo išvykti į Maskvą. Reikalui esant mielai patalkindavo kaimynai kunigai, o ypač Alvito klebonas kun. Boleslovas Ražukas. Bet uoliausiai padėdavo pagrindininkas kun. Petras Našlėnas. Važiuodavau į Kauną ir sakydavau: „Kunige Petrai, man reikia trims dienoms tavo pagalbos.“ Ir kun. Petras laiku atvažiuodavo ir talkindavo iki mano sugrįžimo. Be šitokios pagalbos būčiau buvęs bejėgis. Trumpą laiką talkino kun. V. Jaugelis, o paskutiniaisiais metais prieš suėmimą - kun. Jonas Kastytis Matulionis ir kun. Jonas Boruta. Vis dažniau ateidavo mintis, kai būsiu suimtas, kam palikti *Kroniką*.

KRONIKOS „VAIKAI“

Tada, kai *Kronika* pasidarė plačiai žinoma ir skaitoma per Vatikano radiją, kai per eilę metų KGB nepajėgė jos sunaikinti, vienas po kito pasirodė nauji pagrindžio leidiniai: *Tiesos kelias*, *Rūpintojėlis*, *Alma Mater*, *Perspektyvos*, *Laisvės šauklis* ir kt. Vienu metu jų buvo apie tryliką. Džiaugiausi kiekvienu nauju leidiniu ir numeriu. Visada smagiai didesniame draugų būry.

LKB KRONIKOS DEŠIMTMETIS

Kronikos rėmėjai norėjo kaip nors paminėti leidinio dešimtmetį. Vilniaus krašte skulptorių Jakštą paprašė šiai progai ką nors išdrožti iš ažuolo. Vieną tamsią naktį žmonės atvežė didžiulį paminklą, jį didelis būrys vyrų vos iškėlė iš mašinos. Skulptūra vaizdavo knygą - *Kroniką*, iš jos kyla erškėčiai - tautos kančia; aukščiau širdis - gal Viešpaties, gal lietuvio, mylinčio Dievą ir Tėvynę, o iš šonų - maldai sudėtos rankos. Tik ant tų sudėtų rankų ir laikėsi *Kronika* per 10 metų. Šventindamas paminklą parapijiečiams paaiškinau tik tiek, kad toji knyga vaizduoja tautos kančios istoriją. Širdyje nešiojau didelį dėkingumą Dievui už dešimties metų globą. Pradėjus leisti *Kroniką*, planavau ne daugiau kaip trejų metų darbą - anuomet net mintis neatėjo išsaugoti leidinį dešimtį metų. „Kas žmogui negalima, Dievui viskas galima.“

51-ASIS NUMERIS

Jubiliejinis numeris, atrodė, liks neišleistas. 1982 m. vasario 27 d. Kybartuose pasirodė KGB mašinos, kuriose buvo aštuonetas žmonių, nežinia ką veikiančių ir kokiais tikslais atvažiavusių. Mano ministrantai, atėję į vakaro Mišias, kalbėjo: „Klebone, Kybartuose pasirodė įtartini automobiliai.“ Paklausiau, kodėl įtartini. Vaikai paaiškino: „Kiekviename automobilyje sėdi po keturis vyrus. Nieko neveikdami pastovi vienoje vietoje, paskui pavažiuoja į kitą. Matėme, kaip pasikeitė numerius.“ Iš tikrųjų, vaikai nesklydo: pastebėjau, kad kelių automobilių esu lydimas net pas ligonį. Šis sekimas tęsėsi iki kovo 17 dienos. Tokiomis sąlygomis buvo ruošiamas 51-asis numeris. Pusrūsyje, kur

buvo spausdinamas numeris, nuolat kūrenosi krosnis, kad kilus pavojui būtų galima viską sumesti į ugnį. Ačiū Dievui, šios operacijos neprisireikė. Labai gaila būtų buvę surinktos medžiagos. Pirmajame puslapyje parašėme kovo 19 d. datą. *Kronikos* viršelyje pažymėta data dažniausiai neatitinka tikrosios išleidimo datos ir sąmoningai rašėme ją netiksliai, nes nebuvo noro KGB darbuotojams pranešti tikslią datą, kada būdavo išleistas *Kronikos* numeris. Po savaitės išėjo 51-asis *Kronikos* numeris. Saugumiečiai galėjo būti „patenkinti“ mėnesį laiko praleidę Kybartuose, na, o leidėjams šiek tiek nervų kainavo, bet sunkiausią akimirką darbas nesustojo.

DVASINIS TESTAMENTAS

Tai, kas atsitiko su Dmitrijumi Dudko, man nedavė ramybės. Jeigu būsiu areštuotas, ar nesulaužys panašiai ir manęs? Meldžiantis kilo mintis parašyti savo *Dvasinį testamentą* ir palikti jį draugams. 1982 m. vasario 6 d. parašiau tai, kas tuo metu man atrodė svarbu pasakyti draugams ir visiems, nešantiems nelaisvės pančius:

Vis dažniau girdžiu grasinimus, kad būsiu suimtas. Tikiu, kad saugumo grasinimai gali tapti tikrove. Galbūt saugumo organai mane prievartaus, kaip pravoslavų šventiką Dmitrijų Dudko, kad apgailėčiau savo veiklą kaip nusikaltimą prieš valdžią ir žmones.

Kas gali iš anksto garantuoti, kad pajėgs atsispirti prieš visas saugumo žinioje esančias priemones ir nepalūš? Gulago pragare palūžo tūkstančiai! Todėl šiuo metu, kai esu laisvas, noriu pasakyti savąjį „credo“.

Mačiau melą, smurtą ir moralinį supuvimą, todėl negalėjau likti abejingas. Noras matyti tautiečius

laimingus čia ir ten, amžinybėje, vertė mane kovoti prieš visą tą blogį, kuris slėgė mano Tėvynę ir Bažnyčią, šitai kovai pašvenčiau vaisingiausius savo gyvenimo metus.

Visoje savo veikloje vadovavausi krikščioniškos moralės dėsniais - sakyti tiesą, ginti tiesą, kovoti prieš smurtą, tačiau mylėti visus, net tuos, kurie yra melo ir smurto įrankiais. Dėkoju Dievui, kad paskutiniame dešimtmetyje leido man vaisingai pasidaruoti Bažnyčios, o drauge Tėvynės labui. Jei reikėtų viską pradėti iš naujo, daryčiau tą patį, nebent dar su didesniu uolumu. Apgailėti galiu tik tiek, kad, tikriausiai, galėjau padaryti dar daugiau. Ramia širdimi einu į kalėjimą, kuris tebūnie mano veiklos vainikas.

Nelaisvės metus skiriu kaip atgailą už savo klaidas ir už Bažnyčios bei Tėvynės ateitį. Visa, ką kentėsiu, skiriu už mylimus tautiečius, kad jie išliktų ištikimi Dievui ir Tėvynei, kad nė vienas nenueitų Judo keliu. Ypatingai trokštu, kad šią ištikimybę išlaikytų Lietuvos bažnytinė hierarchija, kuri saugumo yra labiau už visus prievartaujama. Broliams kunigams melsiu iš Dievo vienybės malonės: vienybės su Kristumi, su Bažnyčia, su Popiežiumi, bet ne su KGB ir ne su Religijų reikalų taryba. Nelaisvėje nuolat maldausiu Viešpatį už Lietuvos seses, paaukojusias savo gyvenimą Dievo ir žmonių meilės tarnybai, kad jos didelį dėmesį skirtų kovai už Bažnyčios laisvę ir pagrindines žmogaus teises. Netikėkite, kai valstybinio ateizmo propagandistai sakys, kad ši veikla esanti politika. Tai ne politika, bet mūsų visų gyvybinis reikalas. O jei politika, tai Bažnyčios politika, Popiežiaus politika.

Savo širdyje nešiosiu visus tuos brangius Lietuvos tikinčiuosius, su kuriais susidūriau per 20 kunigavimo metų. Likite ištikimi Kristui ir Tėvynei! Išauginkite vaikus, nenusilenkiančius prieš melą ir prievartą. Tegul jie sukurs protingesnę ir sveikesnę visuomenę už tą, kurioje jums tenka gyventi. Tikiu, kad mūsų darbą ir kovą tęs kiti, tik, galbūt, dar uoliau ir vaisingiau, negu tai pavyko man ir mano draugams. Jeigu kas nors sakys, kad „galva sienos nepramušite“, netikėkite šituo pesimizmu. Melo ir prievartos siena supuvusi, o su Kristaus pagalba visa įmanoma nugalėti. Jeigu kada nors mane išgirstumėte priešingai kalbant, netikėkite: ten kalbėčiau ne aš, bet vargšas saugumo sulaužytas žmogus.

NAUJAS KUNIGAS POGRINDININKAS

1982 m. liepos mėn. Lietuvos jėzuitų provincijolas kun. Jonas Danyla SJ paprašė, kad pristatyčiau vyskupui Julijonui Steponavičiui pagrindžio Kunigų seminariją jau baigiantį Joną Borutą ir paprašyčiau jam suteikti kunigystės šventimus. Vyskupas tremtinys maloniai mus priėmė ir sutarėme šventimų vietą ir datą - Skaistgiryje rugpjūčio 6 d. Vysk. J. Steponavičius ne kartą šioje bažnyčioje teikė kunigystės šventimus kunigams pagrindininkams. Čia klebonavo Jėzaus draugijai priklausantis kun. Leonardas Jagminas SJ, kuriuo vyskupas visiškai pasitikėjo. Sutartu metu iš vakaro vysk. Julijonas pašventino Joną Borutą diakonu, o ryte - kunigu. Kai sveikinau naująjį kunigą, šmėkštelėjo mintis, kad šis jaunas, energingas ir išsilavinęs kunigas, esant reikalui, galėtų tęsti *Kronikos* leidimą.

BROLIS ASILAS ŠLUBUOJA

1982 metai buvo gana sunkūs Tikriausiai įtemptas darbas padarė savo - reikėjo atsigulti net į ligoninę. Aplan-kydavo mintis: ką su šitokia sveikata darysiu KGB kalėjime ir lageryje? Išėjus buvo tik viena: „Kaip Dievas duos, taip ir bus.“ 1983 m. pradžioje išvykau pasigydėti ir pailsėti į Druskininkų sanatoriją, kur buvo labai gera kelias savaites užmiršti viską: saugumiečius, *Kroniką* ir visai nereikalingas bėdas, jei anuomet apskritai buvo galima šitai padaryti.

KUNIGO ALFONSO AREŠTAS

1983 m. sausio 26 d. iš Kybartų atvažiavusios seserys vienuolės pranešė, kad suimtas kun. A. Svarinskas, o pas kun. J. Kaunecką ir kun. A. Keiną padarytos kratos. Tuojuo viską palikau ir grįžau namo. Slinko labai neramios dienos. Daugelis žmonių buvo kviečiami į tardymus, tarp jų ir TTG katalikų komiteto nariai. Vasario 28 d. ir aš gavau kvietimą į tardymą; dvi dienas kapitonas Pilelis klausinėjo

apie kun. A. Svarinską, apie mano pažintis su Maskvos disidentais - Glebu Jakuninu, Viktoru Kapitančiuku, Levu Regelsonu, Dmitrijumi Dudko ir kitais. Tardymas aiškiai rodė, kad mano dienos laisvėje jau suskaičiuotos. Kai kuriuose protokoluose, ypač D. Dudko, buvo pasakyta tai, kas apie draugus priešams nesakoma.

KAS TĘS DARBĄ?

Kun. Jonas Boruta

Ilgus metus ištvermingai talkino ses. Elena Suliauskaitė; ji sutvarkydavo didžiąją rankraščių dalį. Aš mačiau, kiek daug jai kainavo įtempto darbo savaitės, kol *Kronikos* numeris įgaudavo įprastinį pavidalą ir aštuoni ar šešiolika egzempliorių pasklisdavo į visas puses. Dirbo ir nedejavo, bet man buvo aišku, kad reikia daugiau talkininkų. Sugrįžusi iš lagerio labai uoliai talkino ses. Nijolė Sadūnaitė - atrodė, kad Dievas specialiai ją tokiam darbui buvo sukūręs. Į darbą išitraukė Šventosios Šeimos kongregacijos seserys: Bernadeta Mališkaitė sugebėjo redaguoti, Ona Kavaliauskaitė - medžiagą rinkti ir perrašyti, Birutė Briliūtė redagavo leidinį jauniui ir mokėsi tekstus fotografuoti bei dauginti. Reikėjo kelių kunigų, kurie arešto atveju būtų galėję vadovauti. Kun. Jonas Kauneckas mielai sutiko padėti ir net kelis kartus atvažiavo susipažinti, kaip redaguoti numerį, bet jis KGB buvo ne mažiau stebimas kaip ir aš. Prieš areštą, išvykdamas į Vilnių, prašiau kun. Joną Borutą: „Jei reikės, padėk!“ Jis linktelėjo galvą.

Permės politinių kalinių lageris

Nelaisvės kryžiaus keliu

LAIKRODIS SUSTOJO

Kun. A. Svarinsko teisme vienas saugumietis pažadėjo, kad mano byloje būsią 25 tomai medžiagos. Nors į teismo salę tikintieji nebuvo leidžiami, bet skaitant nuosprendį įleido mane ir kun. J. Kaunecką. Nuosprendis buvo užbaigtas teismo nutarimu už antitarybinę propagandą man iškelti baudžiamąją bylą. Šalia stovėjęs saugumietis liepė eiti kartu į liudytojų kambarėlį, o iš čia, žmonėms išsiskirsčius, nuvežė į KGB požemius. Pakeliui, sėdėdamas kalėjimo automobilio bokse, dar spėjau iš kišeninio kalendoriaus išplėšti ir suvalgyti kai kuriuos adresus ir telefonus, kad KGB turėtų mažiau darbo. Nuvežę nuogai išrengė, padarė nuodugnią kratą, paėmė laikrodį, dokumentus, pinigus, davė aliumininį puodelį, šaukštą ir aplamdytą dubenį košei. Labai keista, bet staiga dingo dažnai lydėjęs nerimas: kas leis *Kroniką*? Maldoje sakiau: „Viešpatie, jei ji reikalinga, pasirūpink!“ Pabučiavau kameros grindis — nuo dabar čia bus mano namai.

TAI, KAS STEBINA

LKB kronikos gyvavimas per ištisus 17 metų sistemoje, kurioje buvo pilna šnipų, ginkluotų geriausia sekimo technika,

kolaborantų ir pataikūnų, yra beveik stebuklas. Pačioje pradžioje redakcija planavo pačiu geriausiu atveju išleisti kokią dešimtį numerių ir važiuoti į lagerį. Kaip teisingai pasakė tėvas Karolis Garuckas SJ *Kronikos* redakcijai labai sunkiu metu, „Dievas laimino pradžią, laimins ir pabaigą“. *Kronika* skrupulingai bandė būti tiksli. Ji surinko daugybę informacijos. Natūralu, jei į leidinį būtų įsibrovę nemaža klaidų, kurias redakcija visada buvo pasiruošusi atšaukti. Tikrai stebėtina, kad net KGB, sugebanti viską iššniukštinti, nesugebėjo faktais sukompromituoti leidinio, o teismuose turėdavo tenkintis falsifikatais ar demagogiškais tvirtinimais, jog *Kronika* skleidžianti „šmeižtus ir prasimanymus“. *Kronikos* tikslumas remiasi jos bendradarbių giliu tikėjimu, sąžiningumu ir supratimu, kad prieš melą ir tironiją galima kovoti tik tiesos ginklais.

MAŽAS STEBUKLAS

Per 17 metų KGB nesugebėjo likviduoti *Kronikos* – tai iš tiesų stebuklas, kai žinai, kiek ši represinė mašina turėjo etatinių darbuotojų ir informatorių. Šitas stebuklas buvo galimas tik todėl, kad Lietuvoje buvo žmonių, apie kuriuos pasakyčiau tą patį žodį: „Stebuklas.“ Po tiek tamsos ir prievartos dešimtmečių buvo žmonių, kurie už Dievą ir Tėvynę, tiesą ir gerį galėjo paaukoti viską. Paminėjau tik kai kuriuos žmones, o reikėtų kalbėti apie daugelį. Ar galima užmiršti klaidietę ses. Teklę Steponavičiūtę, pristačiusią „Kronikai“ daug medžiagos, arba marijampolietę ses. Janiną Judikevičiūtę, pasiruošusią visada ir visur padėti? Iš tikrųjų Viešpats kiekvienam duoda kitokią charizmą: ses. Julija Kuodytė mokėjo kitas padrąsinti, į ją galėjo daug kas atsiremti, o senutė ses. Ona Dranginytė kaip angelas sargas budėjo ir rūpinosi, kad būtų

galima dirbti rizikingą darbą. Ačiū Viešpačiui už tuos metus ir žmones, kurie nelaukė apdovanojimų, bet stojo kiekvienas į savo vietą su nenumarinama idėja – Dievui ir Tėvynei!

LAIŠKAS KRONIKOS REDAKCIJAI

Kronikos dešimtmečio proga redakciją pasiekė vieno/os skaitytojo/os ilgas laiškas, atspindėjęs geros valios tautiečių mintis ir lūkesčius.

Štai jau dešimt metų, kai Jūs dirbate darbą, kurį šiandien dar sunku pakankamai įvertinti. Tuo metu, kai visiems užčiauptos lūpos, kai trypiamos žmogaus teisės, laužomos konstitucijose bei tarptautiniuose dokumentuose deklaruotos laisvės ir dar ciniškai tyčiojamosi iš aukų, tuo visišku spaudos ir laisvo žodžio draudimo metu, Jūs išdrįsote perplėsti tą gūdžią kapų tylą. Išdrįsote pakelti melagingos propagandos uždangą ir konkrečiais, nepaneigiamais faktais parodyti, kas iš tiesų vyksta mūsų nelaimingoje Lietuvoje. Šis, iš pradžių atrodeš toks vienišas, lyg ir nedrąsus balsas kai kam pasirodė tiesiog beviltišku pagalbos šauksmu. Apie jį tuo metu gal kai kas pagalvojo kadaisė daktarui Vincui Kudirkai pasakytais žodžiais: „Ką tu gali prieš tokią galybę, vabalėli žemės, šitokie karaliai, šitokie ginklai, jėga, – kaip musę tave sutrins. “ Tačiau šis vienišas balsas nenutilo. Priešingai, jį greit išgirdo visi. Išgirdo ir tie, kurie norėjo jį, kaip anų laikų žandarai, „kaip musę sutrinti“; išgirdo tie, apie kurių skriaudas jis prabilo, išgirdo mūsų broliai užsienyje, o per juos ir visas pasaulis. Išgirdo todėl, kad šis žodis, šie kuklūs lapeliai, lyg baisų užtaisą, nešė galingą jėgą — TIESĄ!

Jie bijo dienos šviesos

Autentiški dokumentai, aiškūs, tikslūs įvykių aprašymai, trumpos, sausos žinutės - visa tai yra neišgalvoti, tikri, konkretūs faktai. Tiksliau sakant, dalis faktų, nes ne visi jie žinomi, ne visi pasiekia redakciją, pagaliau, ir neįmanoma suregistruoti viso to, kas šiandien vyksta kiekvienoje parapijoje, kiekvienoje mokykloje, kiekviename Lietuvos mieste ir kaime, nekalbant jau apie saugumo kabinetus ir požemius. Kiekvieną dieną, kiekvieną valandą pas mus kas nors nuskriaudžiamas, neteisingai apkaltinamas, kam nors neleidžiama pasinaudoti elementariausiomis, net įstatymu garantuotomis, teisėmis, iš ko nors tyčiojamosi, kas nors persekiojamas ar bauginamas. Savavališkai braunamasi į intymiausius žmogaus širdies ir sąžinės kampelius. Prigimtų žmogaus teisių, tarptautinių sutarimų ir net savų įstatymų laužytojai dirba juodą darbą, norėdami, iš vienos pusės, likti nepastebėti, iš kitos—palaikyti savo jėgos, savo galios ir visa žinojimo mitą. Jie nori visus išlaikyti vergiškame paklusnume ir baimėje. Nori, kad jų „visagalybės“ akivaizdoje net ir didžiausios aukos būtų nuolankios ir tylios. Tačiau iš tikrųjų jie nėra nei tokie visa žiną, nei tokie visagaliai, kaip norėtų atrodyti. Ir jie kai ko bijo ir privengia. Jie bijo viešumos, dienos šviesos, bijo tiesos. Jei slaptumas, neaiškumas, tamsa yra jų sąjungininkai, tai viešuma, aiškumas, atvira tiesa yra jų aukų jėga. Teisės ir teisėtumo pažeidimų, žmogaus, tautos ir Bažnyčios teisių laužymo faktų kėlimas į dienos šviesą, tikrųjų priežasčių atskleidimas, teisingas įvairių įvykių nušvietimas yra galingas ginklas, kurį gali ir turi panaudoti

persekiojamieji, smurto ir savivalės aukos. Vergiškai paklusti ir tylėti negalima. Bailus nuolankumas ir tylą — tai parama įstatymo ir teisės laužytojams, tai duobės kasimas patiems sau.

Neužtvenksi upės bėgimo

Jau dešimt metų „LKB kronika“ į dienos šviesą kelia Bažnyčios persekiojimo, tikinčiųjų diskriminavimo, tautos kultūros slopinimo, žmogaus teisių pažeidimo, sąžinės laisvės varžymo ir kitus panašius faktus. Per šį dešimtmetį „Kronikos“ puslapiuose susikaupė daug nepaneigiamos kaltinamosios medžiagos prieš tuos, kurie dedasi įstatymų saugotojais. Tai ištisas kaltinamasis aktas tiesos ir žmoniškumo byloje prieš savivalę ir tironiją. Bet kadangi šiandien, poeto žodžiais tariant, „tribunoluos išdidžiai teisiuosius smerkia žmogždžiai“, tai ne nusikaltėliai baudžiami ar savivaliauotojai tramdomi, bet baisi persekiojimų audra užgriuvo „Kroniką“. Dešimt metų sukanka ne tik „Kronikai“, bet ir jos persekiojimui. Kiek sekimo, kratų, tardymų, suėmimų, teismo susidorojimo ir kitokio persekiojimo patyrė jos skaitytojai ir platintojai. Su pagarba ir meile yra tariamieji vardai tų knygnešių, kurie šiandien vargsta Tarybų Sąjungos vergų stovyklose ir kalėjimuose. Kova už laisvą lietuvišką žodį turi senas tradicijas. Senas tradicijas turi ir lietuviškojo žodžio bei kultūros persekiotojai. Carų laikais pramintais keliais į Lietuvą ateina nauji muravjovai korikai; seniai pramintais takais į rytus varomi mūsų dienų kovotojai ir knygnešiai. Tačiau Tauta visuomet turėjo idealistų, jų yra ir šiandien. „LKB kronika“ yra reikalinga, svarbi ir visų

teigiamai įvertinta, todėl jos rėmėjų buvo ir bus! Ji yra visos Lietuvos, Bažnyčios, tikinčiųjų ir visų persekiojamųjų balsas. Jo nutildyti nepavyks! Galima prislopinti, galimajam pakenkti, gal net laikinai užgniaužti, bet visiškai nutildyti - neįmanoma. Jis vis tiek vienokiu ar kitokiu būdu prasivers.

Nebeužtvenksi upės bėgimo,

Norint sau eitų ji pamažu.

Nesulaikysi naujo kilimo,

Nors jį pasveikint tau ir baisu. (Maironis)

Kito kelio nėra

Yra tik vienas būdas sustabdyti „Kronikos“ leidimą, - tai panaikinti tuos faktus, tuos nusikaltimus prieš tiesą ir teisę, kuriuos ji registruoja, ir „Kronika“ nustosėjusi. Kito būdo nėra. Šiandien iš tikrųjų dar sunku pakankamai įvertinti tai, ką atlieka „LKB kronika“ ar kita pagrindinė spauda. Dar stovime per arti tų įvykių, dar patys esame blaškomi jų sraute, bet drąsiai galime teigti, kad jos vaidmuo didelis ir svarbus. Pirmiausia jau pats faktas, kad žmogui padaryta skriauda yra pastebėta, kad apie ją kažkas kalba, jį užtaria, padrasina, paskatina gintis ir ieškoti teisybės. Antra - tai sulaikomasis veiksnys, kuris atsiranda norimus paslėpti faktus iškeliant į viešumą, šis veiksnys tiesos ir teisės laužytojus varžo, riboja jų veiksmų poveikį ir rezultatus, ypač kad šios žinios patenka į užsienį ir pasidaro žinomos plačiai visuomenei. Tai kartu ir teisingos informacijos žiupsnelis, pasiekias Vatikaną ir Vakarus. Ten mūsų tautiečiai taip pat rūpinasi Lietuvos ir jos Bažnyčios reikalais, ten taip pat dirbama ir kovojama.

Bet kaip sunku jiems ten teisingai orientuotis, kas iš tikrųjų darosi mūsų Tėvynėje, ypač kai okupantas ir jo kolaborantai įvairiausiais būdais stengiasi dezinformuoti ir klaidinti. Autentiškų dokumentų, grynų ir patikimų faktų skelbimas padeda mūsų broliams geriau susigaudyti, kur tiesa, o kur apgaulė. Be to, „Kronika“ verčiama į kitas kalbas, siuntinėjama įvairioms įstaigoms ir visuomenės veikėjams. Dėkui, labai dėkui tiems mūsų tautiečiams, kurie šį taip reikalingą darbą dirba. Turime būti dėkingi Vatikano ir kitoms radijo stotims, kurios iš Lietuvos gautą medžiagą grąžina eterio bangomis atgal. Tai nepaprastai didelė, tiesiog neįkainojama parama pavergtos tautos kovoje už savo teises ir laisvę, ypač turint mintyje tas sąlygas ir galimybes, kuriomis „Kronika“ bei kita pagrindinė spauda gali plisti Lietuvoje. Radijo bangomis (užsienio radijo stočių žmonės klausosi labai noriai) pagrindžio žinios pasklinda plačiai po Lietuvą, pasiekdamos ir tuos, kuriems neprieinama pati spauda.

„LKB kronika“ šiandien jau ne vienišas balsas ir ne vienintelis laisvas pagrindinis leidinys. Bet jis buvo pirmasis. Jis pirmas praplėšė slogią ir niūrią tylą ir pralaužė ledus. Jis ir toliau lieka svarbia tribūna, iš kurios prabyla diskriminuojamas Lietuvos tikintysis. „Kronikos“ faktų kalba yra jos braižas, jos svoris ir jėga. Šiuo braižu per dešimtį metų ji prirašė ištisą Lietuvos istorijos puslapį, pilną sunkios priespaudos, herojiškos kovos ir krikščioniškos aukos faktų. Ir kol tęsis priespauda, kol nesibaigs skriaudos ir vyks kova — tol bus reikalinga „LKB kronika“! Gerai žinome, koks nepaprastai sunkus ir pavojingas jos leidėjų ir platintojų

darbas. Tai išankstinės aukos žygis. Bet žinokite, kad tikrai su didele pagarba, dėkingumu ir meile prisimename Jus ir nuoširdžiai linkime Dievo palaimos Jūsų taip sunkiame, bet nepaprastai reikalingame ir svarbiame darbe!

Lietuva, 1982 m. *Kronikos* skaitytojas

Ačiū tau, nežinomas Lietuvos sūnau ar dukra, už šiuos anuomet pasakytus žodžius. Jie buvo labai reikalingi, nes audros debesys jau buvo pradėję kilti ir žadėjo ne tik blogus žodžius, bet ir nelaisvę.

NELENGVOS DIENOS IR NAKTYS

Kai suėmė, pradžioje tikėjausi, kad tardymas bus panašus, kaip ir kun. A. Svarinsko, - po trijų mėnesių tikriausiai važiuosiu į lagerį. Tačiau mano tardytojas papulkininkis V. Urbonas pasakė, kad dabar jie turi laiko, todėl niekur neskubėsią ir gerai pasirengsią teismui. Tęsėsi nesibaigiantys

tardymai apie pasakytus pamokslus, TTG katalikų komiteto dokumentus, *Kroniką*, net Kalėdų eglutę. Nors laisvėje miegodavau labai gerai, čia prasidėjo bemiegės naktys. Neturiu įrodymų, kad tai buvo sukelta dirbtinai, tačiau kad ir kaip buvo, septyni tardymo mėnesiai labai prailgo. Po trijų mėnesių prižiūrėtojas atidarydavo „kormušką“ ir pranešdavo, kad tardymas pratęsiamas dar trims mėnesiams. Pagaliau spalio mėn. tardymą užbaigė ir leido perskaityti kaltinamąją išvadą. Skačiau ir stebėjau tardytoją, kuris nervingai žingsniavo po kabinetą. Jis žinojo, kad parašė nuosprendį ilgiems kalinimo metams. Teismas duos tiek, kiek suplanuota.

KAMEROS DRAUGAI

Kameroje visuomet buvome dviese. Iš pasakojimų buvau girdėjęs, kad su politiniais kaliniais kalėdavo informatoriai ir saugumui pranešdavo viską, ką iš suimtųjų išgirdavo. Šitai žinodamas, pasakodavau tik tai, kas tardytojams turėjo būti visiškai nežinoma. Kartais labai aiškiai matydavau, kaip mano bendrakamerininkis per daug smalsaudavo apie *Kroniką*. Mielai būčiau kameroje gyvenęs vienas ar su bendraminčiu, bet kalėjime draugų nepasirinksi.

ŠV. MIŠIOS KGB KAMEROJE

Man labai rūpėjo kameroje švęsti Mišias. Jų lotynišką tekstą nesunkiai atkūriau iš atminties, skaitiniams turėjau *Naująjį Testamentą*, iš kalėjimo parduotuvės už kelis rublius leisdavo nusipirkti nedidelių riestainių, iškeptų iš kvietinių miltų, trūko tik vyno. Bet ir jo atsirado. Mano šeimininkė Ona Dranginytė kas mėnesį atnešdavo penkių kilogramų maisto siuntinį, jame, savo laimei, rasdavau džiovintų

vynuogių. Dar studijuojant seminarijoje, liturgijos dėstytojas pamokė, kaip pasidaryti vyno iš razinų. Reikia į indą su razinomis pripilti vandens iki viršaus, palaikyti aštuoniasdešimt valandų, kad jos išbrinktų, tuomet sutrinti, išspausti sultis ir kelias dienas leisti parūgti. Viskas pavykdavo kuo geriausiai. Pasidarydavau nedidelį kiekį vyno ir laikydavau jį plastikiniame maišelyje kartu su maisto produktais. Naudodavau vyno labai mažai, todėl dvi savaites būdavau apsirūpinęs, o paskui darydavau iš naujo.

Bendro likimo broliui pasiūlydavau lovą arčiau prie lango, ir jis mielai pasiūlymą priimdavo: kas gali norėti miegoti prie durų, kur šalimais stovėdavo tualetinis indas, vadinamoji „paraša“. Šalia lovos prie durų stovėjo mano spintelė. Mišioms pasirinkdavau laiką, kai mano draugas gulėdavo lovoje nusisukęs į langą. Atsisėsdavau prie spintelės nugara į duris, kad prižiūrėtojas per durų akį matytų mane kažką skaitantį. Pasidėdavau ranka rašytą Mišių tekstą, gabalėlį duonos, į mažą plastikinį indelį įpildavau truputį vyno, atsiversdavau *Naująjį Testamentą* ir pradėdavau Mišių auką. Niekuomet neužmiršiu pirmųjų Mišių KGB kameroje. Tokios malonės ir laimės, atrodo, niekuomet nebuvau patyręs. Niūrioje kameroje tarsi dangus nušvito suvokus, kad su manimi iš tikrųjų yra Viešpats. Tokio Dievo artumo išgyvenimo, nežinau, ar kada nors buvau patyręs laisvėje. Vien dėl to galima pabūti kalėjime. Šį džiaugsmą išgyvendavau, su mažomis išimtimis, beveik kasdien iki etapo į lagerį.

DIEVO ŽODŽIO ŠVIESA

Daug paguodos gaudavau, skaitydamas *Naująjį Testamentą*. Atrodė, kad net per rekolekcijas taip giliai nenušvisdavo

kai kurios Šventojo Rašto mintys. Kartą, slegiamas sunkių minčių, skaičiau Evangelijos pasakojimą apie dangaus sparnuočius ir lauko lelijas, kuriomis rūpinasi dangaus Tėvas. Jėzaus raginimas nebūti susirūpinusiems rytdiena pataikė tiesiai į širdį. Sieloje liko šviesu. Giliai suvokiau, kad nereikia išgyventi nei dėl bausmės dydžio, nei dėl *Kronikos*, nei dėl brangių žmonių likimo, nei dėl savo sveikatos, ar užteks jos nelaisvės metams. Iš tikrųjų šis suvokimas buvo didelė Dievo dovana. Pasirodo, kad giliai suprasti Šventojo Rašto mintis gali padėti net saugumo kalėjimas.

TARDYTOJAI

Pagrindinis mano bylos tardytojas buvo papulkininkis V. Urbonas. Ramus, mandagus, nė karto nepakėlęs balso. Pradžioje keliuose tardymo protokoluose pabandė savaip suformuluoti mano mintis, bet po mano įrašytų pastabų toliau tiksliausiai užrašydavo mano atsakymus. Tardymo pabaigoje jis tiesiai pasakė, kad mano atsakymai buvo „tušti“. Tardytojams „netušti“ atsakymai būtų buvę tuomet, jeigu būtų gavę informacijos apie kitus asmenis. Pačioje tardymo pradžioje papulkininkis Urbonas paklausė manęs, ar negalėčiau pasiegti, kaip dvasininkas Dmitrijus Dudko. Jei būčiau galėjęs, tuomet nebūtų buvę net teismo. Atsakiau trumpai, kad šito padaryti negalėsiu, nes negaliu elgtis prieš savo sąžinę. „Supratau“, - pasakė tardytojas ir daugiau niekada nesiūlė kalbėti per televiziją, pasmerkiant savo elgesį. Kartą net prasitarė: „Jeigu jūs būtumėte gynęs ne Bažnyčios reikalus, aš būčiau jūsų pusėje.“

Kitą kartą tardytojas paklausė, gal turiu kokių nors pageidavimų, pavyzdžiui, kad šeimininkė O. Dranginytė ką

nors perduotų. Atsakiau turįs kelis prašymus: noriu turėti *Naująjį Testamentą*, maldyną ir rožinį. Tardytojas pažadėjo mano prašymą perduoti šeimininkei. Tuomet pasakiau, kad už šiuos daiktus niekuo negalėsiu atsilyginti. Turėjau mintyje, kad tai neatsilieps mano laikysenai per tardymą. Tardytojas vėl pasakė savo trumpą „supratau“ ir niekuomet nepriminė, kad, štai, mes buvome geri, net Šv. Raštą leidome turėti, o tu užsispyrusiai viską neigi.

Vasarą papulkininkį Urboną pakeitė senas mano pažįstamas iš kitų tardymų - majoras Pilelis. Šis saugumietis buvo nelabai simpatiškas, bet jam buvo pavestos nereikšmingos apklausos apie tai, kas per kratas iš manęs buvo paimta. Išsikviesdavo po pusryčių, užduodavo klausimų, o paskui po pietų dar kartą išsikviesdavo ir visą apklausą perrašydavo rašomąja mašinėle. Leisdavo perskaityti, aš tą ir padarydavau. Pasakydavau, kad protokolas surašytas teisingai, bet aš po juo nepasirašysiu. Šį atsakymą išgirdavo po kiekvieno tardymo. Vėliau net nesiūlydavo pasirašyti.

23 TOMAI

Lapkričio mėnesį daug kartų kvietė skaityti surinktą medžiagą. Skaitydavau vieną tomą, o kapitonas Rainys siūdavo kitą ir vis pasigirdavo, kad jam gerai sekasi gaminti naują bylos tomą. Šių tomų buvo sukurpta net dvidešimt trys. Man pačiam įdomiausi buvo tardytų žmonių protokolai. Ministranto Žemaičio atsakymais buvau tiesiog sužavėtas. Tardytojas klausia mokinį: „Ar skaitei *Kroniką*?“ Šis atsako: „Skaičiau.“ - „Iš kur gavai?“ - „Nesakysiu.“ - „Ar davei kitiems skaityti?“ - „Daviau.“ - „Kam davei skaityti?“ - „Nesakysiu.“ Širdis džiaugėsi. Tai buvo tarsi matomas atlygis, jog ne veltui buvo dirbta.

TEISMAS

Gruodžio pradžioje kelias dienas vyko teismas. Kalėjimo automobiliu visai dienos atveždavo į Aukščiausiąjį teismą. Teisėjas Ignotas atliko teismo formalumus, leido pasakyti paskutinį žodį ir paskelbė nuosprendį: dešimt metų nelaisvės. Šešerių metų bausmė griežto režimo lageryje ir paskui ketveri metai tremties. Susiskaičiavau: grįšiu jau turėdamas penkiasdešimt penkerius metus. Tarsi daugoka, bet ačiū, Viešpatie, už viską. Po teismo atvedė į vienutę ir joje laukiau etapo į lagerį. Prailgo laukti. Jau artinosi šv. Kalėdos. Kūčių naktį aukoja Mišias; jas baigiant staiga prižiūrėtojas atidarė duris ir pasakė, kad patikrins visus mano popierius. Laimei, kad buvau priėmęs Komuniją. Ką norėjo, paėmė patikrinimui ir po geros valandos pranešė, kad ruoščiausi kelionei. Širdis suspurdėjo, bet kelionė atrodė keliskart geriau, nei buvimas šioje kameroje.

TRAUKINYS PAJUDĖJO Į RYTUS

Įsodino į kalėjimo automobilį ir nuvežė į geležinkelio stotį. Apsuptas ginkluotų kareivių ir vilkinių šunų, buvau palydėtas į kalinių vagoną - „stolypiną“. Kaip pavojingas nusikaltėlis gavau atskirą kupė. Maldoje atsisveikinau su Lietuva, brangiais žmonėmis ir paprašęs Aušros Vartų Dievo Motinos globos pradėjau kelionę į Rytus. Kūčias ir Kalėdas praleidau Pskovo kalėjimo kameroje su penkiasdešimčia nusikaltėlių. Nuo Pskovo jau vežė drauge su kriminaliniais nusikaltėliais. Vienoje šešių vietų kajutėje prigrūdavo iki 12 žmonių ir kelias paras veždavo iki kitos „peresylkos“ — kalėjimo, kur rūšiuodavo kalinius tolesnei kelionei. Pats sunkiausias dalykas buvo ne bemiegės paros,

kol veždavo iki kito kalėjimo, bet tualetai, į kuriuos vesdavo retai ir net nuvedę neleisdavo ramiai susitvarkyti. Čia turėjau galimybę matyti daug įvairiausių kalinių - vyrų, moterų, daugiausia jaunimo. Vagys, narkotikų prekeiviai, prievartautojai - kokių tenai tik nebuvo. Kai pasakydavau savo straipsnį, pagal kurį esu nuteistas, - esu valstybinis nusikaltėlis, - mano nuostabai, kaliniai visuomet sureagavo pagarbiai. Tikriausiai jie jautėsi valstybės nuskriausti, todėl jų akyse kalinys, kovojęs su valstybe, buvo vertas pagarbos.

PERMĖS KALĖJIME

1984 m. sausio 5 d. jau buvau Permės kalėjime. Čia atšventėme ir ortodoksų Kalėdas, nes keli kaliniai save laikė ortodoksaais. Tuoju po šių Kalėdų mane trims paroms apgyvendino su žmogžudžiu Petia, kuris be perstojo pasakodavo apie savo žmogžudystes. Jam šie pasakojimai, atrodo, teikė pasitenkinimą. Pradžioje nesupratau, kodėl apgyvendino būtent su žmogžudžiu, nors pagal kalinių pervežimo taisyklės valstybiniai nusikaltėliai turėjo būti vežami ir kalinami atskirai nuo kriminalinių nusikaltėlių. Trečią dieną mane nuvedė pas KGB darbuotojus ir jie gerą valandą dar kartą bandė užverbuoti kaip informatorių. Žadėjo lengvesnes kalinimo sąlygas. Paaiškinau, kad sugrįžęs iš lagerio žadu tarnauti kunigu, o mums, katalikų kunigams, reikia klausyti žmonių išpažinčių, todėl turiu būti toks, kad manimi žmonės galėtų pasitikėti. Pagrasinę, kad jeigu bandysiu lageryje ką nors organizuoti, geruoju nesibaigs, sugrąžino ne pas Petią, bet į kamerą, kurioje visi buvome vadinamieji valstybiniai nusikaltėliai.

BEVEIK KAIP LAISVĖJE

Po dviejų savaitių liepė ruoštis tolesnei kelionei. Naktį išlaipino iš vagono ir kalėjimo automobiliu nuvežė į lagerį. Pradžioje trims paroms uždarė į lagerio kalėjimą - karantiną, tad kai dieną išvedė pasivaikščioti, net akyse prašviesėjo. Nors buvo šalta, bet virš galvos mačiau mėlyną dangų, saulę ir didelę lagerio teritoriją, tiesa, aptvertą spygliuotomis vielomis ir lentinėmis tvoromis ir su sargybos bokšteliais. Po ankstesnių sunkių patirčių ir varginančio etapo šis vaizdas kėlė vos ne laisvės įspūdį. Pasirodo, kiek nedaug žmogui reikia - tik praplėsti kalėjimo sienas ir parodyti saulę!

Po trijų dienų karantino mane nuvedė į lagerio baraką ir čia sužinojau, kad tai 37-asis politinių kalinių lageris, įkurtas šalia Polovinkos gyvenvietės. Kaliniai sutiko labai draugiškai. Kaip vėliau paaiškėjo, šiame lageryje kalėjo labai įvairių žmonių: vieni buvo įkalinti už tarnavimą vokiečių rinktinėje, kiti - bandę pereiti sieną ar išdavę valstybinę paslaptį, dar kiti - už vadinamąją antisovietinę propagandą. Greitai susidraugavau su sekmininkų vadovu Goretojumi, leningradiečiu Dolininu ir kitais. Kaliniai buvo susiskirstę grupelėmis ir bendraudavo tik su tais, kuriais pasitikėjo. Visi žinojo, kad tarp kalinių yra daug skundikų, kurie viską, ką girdi ir mato, praneša lagerio vadovybei ir nuolat ateinančiam čekistui.

VĖL TARDYMAS

Pirmasis darbas, nuo kurio pradėjau lagerio gyvenimą, buvo bulvių skutimas. Darbas nesunkus, tik kiekvieną bulvę reikėjo traukti iš beveik ledinio vandens. Mąščiau: jei šešerius metus teks taip dirbti, garantuotai turėsiu

reumatą. Darbavausi gal dvi savaites, kai vieną popietę atėjęs prižiūrėtojas liepė pasiimti daiktus ir ruoštis etapui. Tai buvo labai netikėta, nuojauta sakė, kad kažkas nutiko. Kelionė buvo labai trumpa, nes 37-asis lageris turėjo dvi zonas - didžiąją, kurioje gyvenau, ir mažąją, į kurią mane nuvedė. Kartu pasikeitė ir mano darbas. Kasdien reikėjo eiti į metalo apdirbimo cechą, nuo tekinimo staklių rinkti metalo drožles ir vežti jas į kontenerius. Dirbau kartu su gruzinu Tarielu Gviniašvili ir su juo susibičiuliavau.

Nespėjau naujoje vietoje nė apšilti, kai mane iškviatė į vachtą. KGB tardytojas davė man perskaityti rašomąją mašinėlę lietuviškai parašytą tekstą. Tai buvo prieš kelerius metus mano rašytas *Dvasinis testamentas*. Pamatęs jį saugumiečio rankose supratau, kodėl įvyko staigios permainos. Tardytojas klausė, ar tai mano parašytas tekstas, kodėl jį parašiau ir kaip jis pateko į *Kroniką*. Patvirtinau, kad tikrai jį parašiau, bet kaip jis pateko į *Kroniką*, neturiu supratimo. Tuo tardymas ir pasibaigė. Neišsiginčijau autorystės, turėjau nuvilti saugumietį, nes mano prisipažinimas jiems buvo nenaudingas. KGB ieškojo argumentų, kad *Kronika* rašo netiesą.

KRONIKA GYVA!

Gal mėnuo buvo prabėgęs gyvenant naujoje zonoje, vėl iškviečia į vachtą, kur mane pasitiko buvęs KGB tardytojas papulkininkis V. Urbonas. Jam kėlė nerimą, kad po to, kai Tikinčiųjų teisėms ginti katalikų komitetas nutraukė savo veiklą, atsirado Katalikų komitetas pagrindyje. Paaiškinau, kad, gyvendamas lageryje, visiškai neturiu informacijos, kas vyksta Lietuvoje. Baigdamas pokalbį, jis pasisuko į

mane ir nutaisęs neva draugišką veidą paklausė: „Pasibaigė visi teismai, viskas liko praeityje, dabar galime nuoširdžiai pasikalbėti. Sakyk, juk tu buvai *Kronikos* redaktoriumi?" Tikrai, ko jau ko, tokio klausimo nesitikėjau. Pasakiau pirmą atėjusią mintį: „Jeigu aš buvau redaktorius, tuomet *Kronika* tikriausiai neina.“ Papulkininkis pasakė: „*Kronika* eina...“ Daugiau jis manęs nieko neklausė, o aš stengiausi neparodyti savo džiaugsmo. Čekisto pasakyta frazė „*Kronika* eina“ man buvo pati džiaugsmingiausia naujiena, nuo jos šviesiau pasidarė akyse ir širdyje. Viešpatie, kaip gera, kad KGB nepajėgė sunaikinti šio leidinio! Paskui informacija nutrūko iki 1988 m., kai, būdamas Sibire, sužinojau, kad per pačius sunkiausius KGB siautėjimo metus *LKB kroniką* išlaikė gyvą ses. Bernadeta Mališkaitė, talkinama kelių Eucharistinio Jėzaus kongregacijos seserų, ir kun. Jonas Boruta SJ.

PERMAINOS DARBE

Nežinau kodėl, bet 1985 m. vasarą mane vėl perkėlė atgal į didžiąją zoną ir paskyrė dirbti virtuvėje pamainos virėju. Kitoje pamainoje dirbo maskvietis Lukinas, jis nuolat keikėsi ir jo laikysenoje matėsi kriminalinio nusikaltėlio manieros. Tiesa, panašu, kad lagerį kuravęs KGB pareigūnas man jį paskyrė angelu sargu. Darbas nebuvo lengvesnis nei rinkti drožles. Reikėdavo keltis 4 val. ryto, užkaitinti vandenį sriubai ir ją išvirti. Vienas ukrainietis mane pamokė, kaip iš paprasčiausių produktų išvirti kiek įmanoma geresnę sriubą ir košę. Svarbiausia, ką žinojau ir pats, — nevogti geresnių produktų - aliejaus, mėsos, kurių būdavo ir taip maža, bet viską sudėti į katilą. Kartą

ir aš tapau informatoriumi. Lukinas pasivogė mano paiminai skirtą aliejaus dalį ir su draugais prisikepė blynų. Svarsčiau, ką daryti. Jei neužkirsiu kelio jo savivalei, jis ir toliau skriaus kalinius. Žinojau, kad šį vyrą gali paveikti tik kalinius lankantis čekistas. Kai tik lageryje pasirodė saugumietis, pasakiau jam, kad virtuvėje daugiau nedirbsiu, nes Lukinas vagia produktus. Nuo to laiko virtuvėje problemų daugiau nekilo.

PASIMATYMAS

1985 m. lapkričio 26 d. mane nuvežė į ligoninę 35-ame lageryje. Praėjo savaitė, bet joks gydytojas nepasirodė, todėl buvo neaišku, kodėl mane čia atvežė. Aštuntą dieną nuvedė į pasimatymų kambarį ir ten atlydėjo brolių Joną. Tik tada paaiškėjo, kam buvo reikalinga ligoninė. KGB, sužinojusi, kad brolis rengiasi važiuoti į pasimatymą, iš anksto paėmė mane, kad nesugalvočiau ką nors perduoti. Prieš pasimatymą mane nuodugniai iškratė, kad neturėčiau nė mažiausio popierėlio, ant kurio būtų galima ką nors parašyti. Panašiai kratė ir brolių, tačiau nerado autobuso bilietai ir pieštuko šerdelės. Atsisėdęs prie stalo brolis pradėjo kažką rašyti. Pakėlęs akis į lubas pamačiau nykščio didumo skylę tiesiai ties stalo viduriu. Skylė bematant užsidarė. Iki pasimatymo pabaigos buvo sugadinta nuotaika, suvokus, kad čia ne tik pasiklausoma pokalbių, bet ir fotografuojama. Vėliau teko sužinoti, kad po pasimatymų kambariu buvo įrengta laboratorija, kur būdavo peržiūrima, ar kartais su tualetu vandeniui nenuleidžiama kas nors, kas būtų naudinga žinoti KGB. Po šio pasimatymo ne tik išrengė nuogai, bet ir išžiūrino visur, ir ten, kur niekas nežiūri.

DVI KELIONĖS Į LIETUVĄ

1986 m. liepos 30 d. nuvežė į Permės kalėjimą. Uždarė į atskirą kamerą ir laikė dešimt dienų. Paskui nuvežė į Permės oro uostą ir įsodino į keleivinį lėktuvą, skrendantį į Maskvą. Ant rankų buvo antrankiai, lydėjo trijų kariškių palyda. Maskvoje kalėjimo automobiliu nuvežė į Lefortovo kalėjimą. Kitą dieną po poros valandų skrydžio buvau Vilniuje. Saugumo izoliatoriuje praleidau visą mėnesį. Kviesdavo pokalbio kartą per savaitę, kartais du kartus. Žinojau, kad panašiai parveždavo ir kitus politinius kalinius, nes KGB pareigūnams rūpėjo, kaip lageris juos paveikia: ar politiniai kaliniai tapę labiau sukalbami, ar likę tokie patys, antitarybiniai. Laikiausi senosios taktikos: ramiai laikytis savo principų, bet neleisti įžvelgti, kas dedasi širdyje. Kai pasiskundžiau turįs išvaržos problemų, nes nuolat ją skaudėjo, nugabeno į KGB polikliniką, ir kažkokia gydytoja parašė išvadą, kad operacija nereikalinga. Atgal į lagerį vežė etapu su kitais kaliniais. Saugumietis paaiškino, kad lėktuvu galima būtų skraidinti tuomet, jei būtų nuopelnų.

Prabėgo penki mėnesiai ir vėl naujas etapas. Vėl nuvežė į ligoninę. Po savaitės dideliame nustebime mane suvedė su kun. A. Svarinsku ir atvežė į Čusovoj geležinkelio stotį. Kun. Alfonsas prognozavo, kad tikriausiai mus abu išstems į užsienį. Permėje vėl įsodino į Maskvos lėktuvą ir pernakvoję Lefortove kitą dieną buvome Vilniaus KGB kalėjime. Saugumietis mėnesį laiko žaidė kaip katė su pele. Nuolat pokalbį vedavo papulkininkis Naruševičius ir jam asistavęs jaunas saugumietis. Per vieną pokalbį atrodydavo, kad paleis į laisvę, o per kitą - šias viltis sudaužydavo. Bandžiau nerodyti emocijų, nors jų buvo labai daug.

JIE DARĖ IR ŠITAI

Vieną dieną 14 val. atvedė į salę ir parodė 10 min. kino žurnalą apie Bažnyčią Lietuvoje. Skamba Velykų varpai, procesija, vysk. Juozas Preikšas teikia Sutvirtinimą ir daug kitų akiai ir širdžiai brangių kadru. Paskui nusivedė į tardymo kambarį ir pradėjo pokalbį, kad man reikia keistis ir galėsiu tuojau išeiti į laisvę. Kalbėjo labai draugiškai, pasiūlė net arbatos. Vienu metu pajutau svaigulį. Matau priešais sėdintį papulkininkį Naruševičių, įraudusiu nuo įtampos veidu ir mane primygtinai klausinėjantį apie vieną kratos metu paimtą lapelį, kurio viršuje buvo užrašas „Perspektyvos 79—99“, o žemiau planelis: pagrindžio spauda, pagrindžio kun. seminarija, kova su gb ir t. t. Tardytojas spaudė, kad paaiškinčiau, ką reiškia šis perspektyvinis planas. Nesulaukęs norimo atsakymo, pasižiūrėjo į laikrodį ir pasakė, kad laikas baigti, nes jau 22 val. Prisiminiau pokalbio pradžią ir pabaigą, o apie 5-ias valandas buvo tarsi nutrūkęs filmas. Vėliau lageryje sužinojau, jog čekistai ne kartą naudodavę cheminius preparatus, kad tardomasis papasakotų tai, ką budėjimo būklės nutylėtų. Beliko guostis tik tuo, kad papulkininkis Naruševičius buvo piktas; jeigu būtų pasisekė ką nors naudingo išgauti, jo nuotaika tikriausiai būtų buvusi kitokia. Kitą dieną vėl buvau įkalbinėjamas parašyti malonės prašymą ir, žinoma, vėl nuvyčiau.

MORDOVIJOJE

Po mėnesio tokio žaidimo 1987 m. kovą buvau įsodintas į „stolypiną“ ir per Smolenską, Voronežą ir Javąs atsidūriau Mordovijoje, Baraševo gyvenvietėje esančiame lageryje ZX-389/3. Tarp naujų kalinių buvo du lietuviai: senukas

Stonkus iš Šiaulių, kalėjęs už karo metų nusikaltimą, ir jaunas kareivėlis Muzikevičius iš Šančių. Pradžioje kelias savaites siuvau darbines pirštines, o paskui paskyrė skalbėju. Iš šio lagerio neseniai buvo paleistas Vladas Lapienis, apie kurį kaliniai pasakojo šilčiausius prisiminimus.

Rudeniop atvažiavo prokurorai iš įvairių respublikų, kvietė mus, kalinius, ir įkalbinėjo prašyti paleisti į laisvę. Iš tikrųjų tuos, kurie ką nors rašė, išvežė iš lagerio ir tikriausiai paleido. Nesutikau rašyti. Aiškinau, kad jeigu teismas paskyrė bausmę, tai atliksiu ją iki galo. Dar kelis kartus lagerio viršininkas pabandė įkalbėti: „Argi tau, kunigui, čia gyventi su nusikaltėliais? Rašyk prašymą ir važiuok namo! Jei nerašysi, reikės važiuoti į Uralą.“ „Jei reikės, važiuosiu“, - atsakiau. Ar galėjau kitaip pasakyti?

Gruodžio mėnesį lageryje likusiems kaliniams liepė ruošti į kelionę. Geležinkelio stotyje davė duonos, cukraus ir silkės net trims dienoms, todėl buvo aišku, kad keliaujame į Uralą. Taip ir įvyko. Gruodžio 25 d. per Kalėdas mes jau buvome Uralo politinių kalinių lageryje nr. 35.

Prie Aušros Vartų grįžus į Lietuvą

Dievas visa pakeitė į gera

PASKUTINIS LAGERIS

Šiame lageryje radau anksčiau atvežtą kun. Alfonsą Svarinską, todėl buvo galimybė vienam pas kitą priėti išpažinties. Teko mokytis naujos specialybės - dirbti prie metalo apdirbimo staklių. Šiame lageryje prižiūrėtojai buvo gerokai piktesni, nei Mordovijoje. Einant į darbą, iškrėsdavo kišenes ir paimdavo net duonos gabalėlį, jei kalinys bandydavo nusinešti jį į darbą.

Vieną dieną parodė per televiziją filmą „Kas jūs, kun. Svarinskai?“ Nežinau, kokios reakcijos tikėjosi mūsų viršininkai, bet mes visi buvome sužavėti kun. Alfonso laikysena, kurią užfiksavo kino kamera, ir po filmo peržiūros jam plojome.

1988 m. balandžio mėn. mudu su kun. Alfonsu gavome Augsburgio vysk. Stimple'o kvietimą aplankyti jį Vokietijoje. Kadangi niekuomet neatiduodavo kaliniams iš užsienio siųstų laiškų, mums tapo aišku, kad mus nori ištremti iš Lietuvos. Pasitarėme, ką daryti, ir nutarėme, kad abiem išvykti iš Lietuvos nereikėtų. Ilgiau kalėjęs kun. Alfonsas parašys, kad nori aplankyti vysk. Stimple'ą, o aš liksiu kalėti iki galo. Gyvendamas Vokietijoje, kun. Alfonsas galės informuoti pasaulį ir Vatikaną apie Lietuvoje esančią priespaudą. Iš tikrųjų lagerio viršininkas abiem pasiūlė pasinaudoti

galimybe aplankyti Vokietiją. Paaiškinau, kad aš nenoriu vykti į Vokietiją, ir atsisakiau ką nors rašyti.

Į SIBIRĄ

Per 1987 m. Spalio revoliucijos jubiliejų buvo sumažinta bausmė, todėl gegužės pradžioje turėjau keliauti į tremtį. Gegužės 18 d. vakarą paliepė man ruoštis etapui. Atsisveikinau su kun. Alfonsu ir kitais draugais ir buvau nuvežtas į Vsiesviatskaja geležinkelio stotį. Lydintis karininkas pasakė, kad galutinė stotis yra Tomskas. Vėl tokia pat sunki, bet jau paskutinė kelionė į Rytus. Visko prisiklausius apie tremtį, buvo šiek tiek nerimo. Kai kurie disidentai pasakojo, kad tremtyje jiems buvo kur kas sunkiau, nei lageryje.

REKOLEKCIJOS

Gegužės 27 d. jau buvau Tomsko kalėjime. Kalėjimo viršininkė kapitonė pasikvietė į savo kabinetą ir paaiškino, kad man čia reikės ilgokai pabūti, kol Obės upe galės plaukti laivai. Pasiteiravo, ar norėčiau kameroje gyventi vienas, ar drauge su kaliniais. Kriminaliniai nusikaltėliai su savo keiksmiais ir nešvankiomis kalbomis buvo jau taip įkyrėję, kad paprašiau, jei yra galimybė, leisti gyventi kameroje vienam. Pirmą kartą nuo 1982 m. galėjau atsilikti aštuonių dienų rekolekcijas. Niekas netrukdė, tik už durų prižiūrėtojai kartais nusikeikdavo.

STARO SAINAKOVO KAIMAS

Birželio 10 d. kalėjimo automobiliu mane ir dar du kriminalinius nusikaltėlius ilgai vežė kažkur šiaurės kryptimi. Išlipus paaiškėjo, kad tai Krivošeino miestas. Čia policijos laikinoje sulaikymo kameroje praleidau tris dienas.

Kun. Jonas Boruta (kairėje) ir kun. Antanas Gražulis (dešinėje), atvykę aplankyti į Staro Sainakovo kaimą 1988 m. vasarą

Pirmadienį tremtinių komendantas kapitonas Ovsianikovas ilgai skaičiavo, kada baigsis mano tremtis, išrašė tremtinio pažymėjimą, pradžiai davė 10 rb ir atidavė į Volodino tarybinio ūkio garažo vedėjo Ivano Ivanovičiaus Grijadelio rankas. Šis savo automobiliu parsivežė į ūkio kontorą. Paaiškino, kad aš gyvensiu Staro Sainakovo kaime ir pagal komendanto paskyrimą ganysiu veršius. Išrašė čiužinį, dvi paklodes, užvalkalus, rankšluosčius, kibirą, šluotą, lėkštę, šaukštą, dar pridėjo 20 rb avanso ir nuvežė į kaimą, kur buvo laikomi veršiai. Kaimas buvo įsikūręs ant Šegarkos upės kranto. Dulkėta gatvė, aplipusi iš abiejų pusių juodomis sibirietiškomis pirkelėmis, o pačiame gale — veršių ferma. Vienoje iš tų pirkelių su išdaužytais langais leido man įsikurti. Kiek anksčiau čia jau buvo įsikūrę kažkokie jauni svieto perėjūnai. Sakė, atvažiavę užsidirbti pinigų, bet pamatę, kad nėra jokios naudos. O uodų ir *maškos* - nors rieškučiomis semk. Kadangi namas be langų, ir čia jų buvo pilna. Nebuvo net lauko tualetų; jo vietoj už pirkios mėšlo krūva, ant kurios patiستا lenta: pasilypėk ir tvarkykis!

Po kelių dienų mano Ivanas Ivanovičius, matyt, neblogas žmogus, pasakė leisiąs gyventi neseniai uždarytame vaikų darželyje. Ir vėl akyse šviesiau. Namas kaip namas - su langais ir durimis, ir net su neblogo tualetu. Esu vienas dideliame vaikų darželyje. Tiesa, ne visai vienas, nes naktimis name, keldamos baisų triukšmą, lakstė žiurkės; jos buvo nugraūžusios visų durų apatinius kampus, todėl be kliūčių galėjo lenktyniauti ilgomis distancijomis.

LIGONINĖJE

Apsišvalgęs nutariau nuvažiuoti į Krivošeino polikliniką ir pasitikrinti penkerius metus turimą išvaržą, kuri po etapo ypač maudė. Chirurgas Nesterovas apžiūrėjo ir pasakė, kad reikia skubiai operuoti, nes tokia išvarža esanti pavojinga. Pranešiau milicijos įgaliotiniui, kad rytoj važiuoju ne pas veršius, o į ligoninę. Liko nepatenkintas, išgirdęs iš tremtinio lūpų netikėtą naujieną, bet pamatęs, kad reikalas rimtas, neprieštaravo. Birželio 21d. padarė operaciją. Čia ligoninėje gavau pirmąją telegramą iš Lietuvos. Ses. Nijolė Sadūnaitė sveikino dar vieną Sibiro tremtinį. Dideliam džiaugsmui čia, ligoninėje, aplankė pirmieji svečiai iš Lietuvos - šeimininkė ses. Ona Dranginaitė, ses. Ona Šarakauskaitė ir Vladas Lapie-nis. Baigiantis birželiui atvažiavo kunigai - Jonas Boruta SJ ir Antanas Gražulis SJ. Vaikštinėjome po Sibiro mišką, gynėmės nuo uodų, ir kaip šaltą vandenį gėriau naujienas apie Lietuvą, Sąjūdį, *Kroniką* ir kt.

KELIAUJU Į KRIVOŠEINĄ

Seserys padėjo įsikurti vaikų darželyje. Išlydėjau namo ir brolius jėzuitus. Staiga pasijutau atsiskyrėliu, esančiu

toli nuo artimųjų. Tačiau laiškai lankė nuolat. Kasdien jų gaudavau po keturis penkis. Tai buvo tarsi pasaka. Juk lageryje kartais per tris mėnesius neatiduodavo nė vieno laiško. Pasibaigus biuleteniui, gydytojas išdavė pažymą, kad du mėnesius negalėsiu dirbti sunkaus darbo. Liepos 26 d. kapitonas Ovsianikovas liepė per 4 dienas Krivošeine susirasti pastogę ir darbą. Nuvažiavęs į Krivošeiną pagal komendanto nurodymą ryšių mazge buvau priimtas laiškanešiu. Prasidėjo buto paieškos. Sužinoję, kad esu tremtinys, visi atsisakė priimti. Pagaliau po ilgų derybų viena senutė vokiečių Gotfryd sutiko priimti, tik žadėjo dar pasitarti su dukra. Ji teisinosi: ką žmonės kalbės, kai priims vyriškį. Atvykusiam man leido apsigyventi tik koridoriuje, kur stovėjo lova ir stalas. Sukroviau dėžes ir beveik neliko vietos apsisukti. Kelias dienas mokiausi laiškininkystės amato. Trečią dieną išsikvietė pašto viršininkas ir atsiprašė negalės priimti. Matau: žmogus prispaustas, jaučiasi nepatogiai, prašo atleisti, kad „valdyba“ neleidžia priimti. Padėkojau ir vėl nuėjau pas savo komendantą. Pagaliau gaunu darbą „kliuškoje“. Taip Krivošeine vadino ledo ritulio lazdų gamyklą.

KLIUŠKŲ FABRIKE

Šioje darbovietėje praleidau tris mėnesius iki tremties pabaigos. Darbas buvo sunkus. Reikėjo kiloti medinių ruošinių ryšulius. Skaudėjo operuotą vietą, todėl bijojau, kad neįvyktų to, dėl ko perspėjo chirurgas, bet kito pasirinkimo nebuvo. Aštuonios valandos nežmoniškame triukšme ir šlifuojamo medžio dulkėse. Tačiau šitokiomis sąlygomis dirbo ir laisvos moterys, kurių čia buvo dauguma. Po darbo skaičiau laiškus, atsakinėjau į juos ir meldžiausi. Mišias aukojau koridoriuje,

nė kiek ne geresnėmis sąlygomis kaip KGB kalėjime. Padirbus mėnesį ypač naktimis pradėjo varginti dideli rankų skausmai. Poliklinikoje pataikiau pas gydytoją, kuris, atrodo, nemėgo tremtinių. Kartą išdrįso net pasakyti: „Jei naktį skauda, tai galbūt psichinė priežastis...“

Dideliam savo džiaugsmui spalio 16 d. gavau ses. Nijolės Sadūnaitės telegramą, SSRS AT Prezidiumas spalio 12 d. atleido mane nuo tolesnės bausmės atlikimo. Darbe direktoriui paaiškinau, kad į darbą jau neateisiu. Tačiau vakare prisistatė mane šefuojantis čekistas Bažėnas ir piktai paklausė, kodėl neinu į darbą. Liepė būtinai dirbti. Paskiau, kad tikrai į darbą daugiau neisiu.

KOMENDANTO PYKTIS

Spalio 24 d. milicijos įgaliotinis nusivežė mane pas komendantą Ovsianikovą, šis barėsi, kodėl aš nedirbu. Mano paaiškinimai atsimušė kaip žirniai į sieną: turiu dirbti ir gana. Kai pareiškiau, kad tik priverstas eisiu į darbą ir tai labai blogai nuskambės pasaulyje, kapitonas pratrūko: „Čia į Sibirą atvažiuos dar daug jūsų sąjūdiečių. Užteks jiems vietos ir darbo. Pažaidėme demokratiją ir ją užgniaušime (net gestu parodė, kaip tai bus padaryta - aut. past.). Vakar per televiziją mačiau, kas vyko Vilniuje, - užteks mitingų.“

Spalio 28 d. milicijos kapitonas pranešė, kad dokumentai iš AT jau atėję. Kitą dieną aplankė čekistas Bažėnas ir taip pat pasveikino, o komendantas parašė dokumentą, kad esu atleistas nuo tolesnės bausmės. Vakare paskutinį kartą, kalbėdamas rožinį, vaikščiojau Obės pakrante. Kaip ir gaila pasidarė šios labai plačios upės, kurios pakrantėje buvo daug vaikščiota ir melstasi.

KELIONĖ NAMO

Spalio 30 d. senutė Gotfryd su ašaromis akyse išlydėjo savo nuomininką, kurio prieš kelis mėnesius nelabai norėjo priimti į savo namus. Paskutiniu metu net bandė išmokti melstis, bet taip ir nebaigė mokytis vokiškų poterių, nors buvau net įrašęs juos į magnetofono juostą.

Visų Šventųjų dieną ir per Vėlinės meldžiausi Tomsko katalikų maldos namuose. Pirmą kartą po penkerių su puse metų Mišias aukojau vilkėdamas liturginiais drabužiais ir dalyvaujant tikintiesiems. Kalbėjau apie tikėjimo kankinius, pagyriau už išlaikytą tikėjimą. Žmonės verkė ir prašė likti Tomske, nes kunigas iš Novosibirsko atvažiuoja labai retai.

1988 m. lapkričio 3 d. išskridau į Maskvą. Pasitiko ses. Nijolė, Glebas Jakuninas ir kiti maskviškiai draugai. Trumpai pasisvečiavęs Maskvoje, vakare traukiniu išvykau į Vilnių. Nubudau labai anksti. Vilniaus perone laukė minia su trispalvėmis rankose. Tiek daug brangių veidų jau seniai buvau matęs. Į rankas draugai įteikė trispalvę vėliavą, kuri man buvo pati didžiausia dovana. Giedodami giesmes ir dainuodami nuėjome į Aušros Vartus padėkoti Dievo Motinai už globą per nelaisvės metus. Per Mišias dėkojau visoms veronikoms ir kirėniečiams, padėjusiems nešti nelaisvės kryžių.

Prieš dvidešimt metų, renkant parašus dėl laisvės Kauno kunigų seminarijai, vėliau leidžiant *Kroniką*, net mintis neatėjo, kad taip greitai viskas pasikeis į gera. Išsipildė Šventojo Rašto žodžiai: „Jėzus tarė: *Žmonėms tai negalimas daktas, o Dievui viskas galima*“ (Mt 19, 26).

Vietoj pabaigos

Dėkoju Dievui už geruosius žmones, sutiktus per dvidešimt metų, padėjusius tiek man asmeniškai, tiek kovoje su melo ir prievartos sistema. Tačiau per dvidešimt metų sutikau daug kitokių žmonių, viešai ar slaptai tarnavusių prievartos sistemai. Už patirtą blogį seniai visiems esu atleidęs ir meldžiu Viešpatį, kad tarnavusieji prievartos sistemai susitaikytų su Dievu, žmonėmis ir savo sąžine. Klysti yra žmogiška, tik klaidoje pasilikti - šėtoniška. Juo daugiau Lietuvoje turėsime dvasiškai prisikeliančių žmonių, juo šviesesnė bus mūsų visų ateitis.

Tiesa išlaisvina

ARKIVYSKUPO SIGITO TAMKEVIČIAUS
PRISIMINIMAI APIE DVIDEŠIMT
„LKB KRONIKOS" METŲ

Dailininkė *Silvija Knezekytė*

Nuotraukos iš *Kauno arkivyskupijos ir KGB archyvų*

Tiražas 2000

Išleido Kauno arkivyskupija

Rotušės a. 14a, LT-44279 Kaunas

Spausdino UAB „Spaudos praktika“

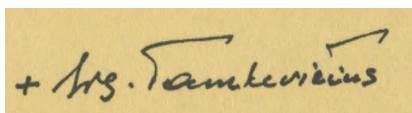
Chemijos g. 29, LT-51333 Kaunas

Užsakymo Nr. 34800

Kronika buvo labai panaši į mažytį
garstyčios grūdėlį. Ar jis augs ir atneš
laukiamų vaisių, anuomet niekas negalėjo
net nujausti. Reikėjo pasitikėti Viešpačiu
ir eiti į priekį.

Laimei, turėjau didelį būrį kunigų, seselių
vienuolių ir pasauliečių, kuriais galėjau
pasitikėti. Jų sąžiningumas ir noras padėti
buvo garantuotas, nes jie visi mylėjo
Bažnyčią ir Lietuvą.

Ačiū Viešpačiui už tuos metus ir žmones,
kurie nelaukė apdovanojimų, bet stojo
kiekvienas į savo vietą su nenumarinama
idėja - Dievui ir Tėvynei!

+ M. Tamoševičius